

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta**

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Johann Wolfgang Goethe

Faust

Johann Wolfgang Goethe
Faust

Vypracovala: Petra Mihalíková
Vedoucí práce: doc. Lenka Vilhelmová, ak. mal.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval (a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne (datum)

.....

(jméno a příjmení)

P o d ě k o v á n í

Touto cestou bych chtěla poděkovat doc. Lence Vilhelmové, ak. mal. za odborné vedení, za cenné a užitečné rady, připomínky, laskavý přístup a čas, který mi věnovala.

Rovněž děkuji svým rodičům, kteří mě podporovali po celou dobu mých studijních let.

Název diplomové práce:

Johann Wolfgang Goethe, Faust

Abstrakt:

Tato diplomová práce pod názvem Johann Wolfgang Goethe, Faust má formu teoreticko-praktickou, přičemž je rozdělena na tři části. Teoretická část se zabývá především rozbořením díla Faust od Johanna Wolfganga Goetha, dále jsou zde shrnuty v obecné rovině život a osobnost autora. Praktická část se věnuje knižnímu designu a ilustracím k tomuto dílu. Třetí, didaktická část vytváří na základě poznatků z teoretické a praktické části podklady pro hodinu výtvarné výchovy v rámci didaktické odbornosti.

Klíčová slova:

Johann Wolfgang Goethe, Faust, kniha, obálka, ilustrace

Title of the Bachelor's Thesis:

Johann Wolfgang Goethe Faust

Abstract:

This thesis is under the name of Johan Wolfgang Goethe, Faust and has a theoretical and practical form, whereas is divided into three parts.

The theoretical part deals mainly about Faust analysis, Johann Wolfgang Goethe's work, further author's life and personality are summarized in general level.

The practical part is dedicated to the book design and illustrations for this work.

The third didactic part creates on the basis of findings from the theoretical and practical part base for lesson of art education in the framework of the educational expertise.

Key words

Johann Wolfgang Goethe, Faust, book, book cover, illustration

Obsah

Úvod	8
1 Johann Wolfgang Goethe	12
1.1 Rodina a Goetheho mládí ve Frankfurtu	12
1.2 Historické události, které ovlivnily Goethův život	15
1.3 Goethe- jeho studentská léta, začátky tvorby a jeho život	16
1.4 Goethe a jeho současníci, kteří ovlivnili jeho tvůrčí potenciál.....	20
1.4.1 Johann Gottfried Herder	20
1.4.2 Friedrich Schiller	21
2 Příběh Fausta	22
2.1 Faust a inspirační motivy	23
2.2 Místa, která Faust navštívil	26
2.3 Rozbor hlavních postav	28
2.4 První vydání a překlady	31
2.4.1 Překlady	32
3 Rozbor literárního díla.....	35
3.1 Popis děje.....	35
3.2 První díl tragédie.....	36
3.3 Druhý díl tragédie	44
3.3.1 Literární interpretace	52
4 Faust v české ilustraci a knižní tvorbě 20. a 21. Stol.	56
4.1 Vladimír Tesař	56
4.2 Oldřich Kulhánek.....	57
4.3 Zdeněk Ziegler.....	58
4.4 Vladimír Vimr	58
4.5 Pavel Bušta.....	59
5 Typografie	59
6 Tvorba ilustrací a knižní design k dílu Faust	65
6.1 Inspirace.....	65
6.2 tvorba ilustrací.....	65
6.3 Postup práce.....	66
Závěr	67
Zdroje.....	68
SEZNAM PŘÍLOH	72

Příloha I.- Obrazové materiály k teoretické části.....	72
---	-----------

Úvod

Příběhy o bytostech, které mohou splnit jakékoli přání, fascinovaly lidstvo už od nepaměti. Snad každý, když byl malý, zaujatě poslouchal nejrůznější pohádky ať už o kouzelné rybce, která za odměnu splnila tři přání, nebo o džinech ukrytých v lampách a mnoho dalších. V každém takovém příběhu však na hrdinu vždy čekalo hořké ponaučení, že nic není v životě zadarmo a štěstí si každý musí zasloužit.

Jedním takovým příběhem je i Faust od německého spisovatele Johanna Wolftanga Goetha. Legenda o Faustovi vychází stejně jako většina fantaskních vyprávění z ústní lidové slovesnosti, ale má kořeny i v historii, snad proto byl tento příběh tolikrát interpretován, ale až Goethův Faust se proslavil i v dalších evropských zemích a dnes už patří mezi nejznámější celosvětově uznávané dílo.

A právě tomuto legendárnímu dílu se diplomová práce věnuje. Teoretická část se dělí do třech hlavních rovin, přičemž první kapitola nás uvádí do Goethova dětství ve Frankfurtu, rozebírá rodinné zázemí a představuje nám členy jeho rodiny, dále se zabývá důležitými událostmi doby, v jaké žil a jak doba sama ovlivnila jeho tvorbu, osobnost a jeho názory na svět.

Druhá rovina rozebírá Goetheho tvůrčí rozvoj, začátky jeho literární tvorby a osobnosti, které ho podpořily v jeho literárních začátcích a celé jeho spisovatelské kariéře.

Nejdůležitějším dílem diplomové práce, je kapitola: 2. Příběh Fausta s podkapitolou 2.1 Faust a inspirační zdroje, které představují skutečnou historickou předlohu pro postavu Fausta a kořeny příběhu v lidové pověsti. A kapitola 3. Rozbor literárního díla nás uvádí do samotného příběhu. Důležitou součástí druhé kapitoly jsou i podkapitoly: 2.3 Rozbor hlavních postav a 2.4 První vydání a překlady, ty rozebírají dopodrobna důležité prvky příběhu, a to nejen po stránce narativní, ale také se zabývají tím, jak moc může překlad ovlivnit barvitost a lyrickou stránku vyprávění.

Významnou kapitolu tvoří také grafické zpracování Fausta jak v Goethově době, tak i v současné ilustraci a knižní tvorbě, jež je inspirací pro praktickou část práce.

Na tuto teoretickou část, navazuje praktická část, vycházející z poznatků části teoretické se koncepčně zabývá maketou a designem knihy včetně ilustrací. Důležitým podkladem pro praktickou část je také kapitola o Typografii, která rozebírá zásadní prvky pro vytvoření knižní obálky.

Tato práce by nemohla vzniknout bez studia odborné literatury, na základě kterého jsem získala podklady a odborné poznatky, jak o autorově životě, tak o jeho tvorbě a pomohly mi lépe se ponořit do příběhu a spojit si souvislosti mezi příběhem a skutečným životem Johanna Wolfganga Goetha.

Tímto chci poděkovat autorům Richardu Friedenthalovi, jeho dílu *Goethe Jeho život a jeho doba* Peteru Boernerovi s dílem nazvaným *Goethe*, jejichž práce mi pomohla na cestě za poznáním tohoto významného autora a jeho nesmrtelného díla.

*„Nad vrcholy strání
a výš
ticho je, ni vání
necítíš
v korunách vát;
už ptáčkové došvitořili.
Počkej jen chvíli,
též budeš spát.“*

Johann Wolfgang Goethe

7. září 1780

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Johann Wolfgang Goethe

Patří mezi přední německé spisovatele, proslavil se zejména svým dramatem *Faust*. Toto dílo je dnes již známé po celém světě a dočkalo se řady divadelních i filmových zpracování. Dílo má také řadu moderních přepracování, jako například krátká divadelní hra *Faust is Dead* od Marka Ravenhilla. Děj byl zpracován na motivy Fausta, ale je zasazen do moderní doby a pojednává o morálce v dnešním uspěchaném světě plném přetvářky. A o tom, jak jsou v dnešním věku médií lidé osamělí.¹

Následující kapitola shrnuje život autora a okamžiky, díky kterým *Faust* vznikl

1.1 Rodina a Goetheho mládí ve Frankfurtu

Johann Wolfgang Goethe se narodil 28. srpna 1749 ve Frankfurtu nad Mohanem. Jeho porod byl prý velice těžký a Goethe ho málem nepřežil. Narodil se promodralý a nemohl se rozdýchat. Jelikož v 18. století nebylo běžné, aby byl u porodu lékař, a porodny tak zajišťovaly pouze porodní báby, které neměly dostatečné znalosti, byly takovéto komplikace často novorozencům osudné. Úmrtnost při porodu byla v této době vysoká a nevyhýbala se ani bohatým měšťanským rodinám, jako byla ta Goethova. Ze šesti dětí, které se jeho rodičům narodily, se dospělosti dožili pouze Johann a jeho o rok mladší sestra Cornelia, která pro něj byla nejdůležitějším a nejbližším členem rodiny. Bohužel zemřela, když jí bylo 26 let.²

Právě těžké komplikace při Goethově porodu podnítily jeho dědečka Johanna Wolfganga Textora k tomu, aby obnovil vyučování porodních bab a nechal zaměstnat porodního pomocníka, čímž zlepšil ve Frankfurtu podmínky a snížil celkovou úmrtnost při porodech.³

¹ RAVENHILL, Mark. *Faust: Faust is dead*. Vyd. 1. London:

Casarotto ramsay LTD, 2000 s. 9-66

² [Srov.]BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 1-13

³ [Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang von. *Z mého života: báseň i pravda*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 9

Goethově matce Catharině Elizabeth Textorové (Goethové) bylo tehdy pouhých 18 let, zatímco jeho otci už téměř čtyřicet. Goethův otec Johann Caspar Goethe byl uzavřený a samotářský. Goethe měl k němu rozporuplný vztah, nikde se o něm výrazně nezmiňuje a jeho komplikovanou osobnost líčí pouze okrajově. Ve zmínkách mu vyčítal, že se k němu choval příliš tvrdě a chladně, zároveň však uznával jeho otcovskou autoritu.

Caspárův otec Friedrich George Göthé-dědeček Goetha, pocházel z Durynska z rodiny řemeslníků a sedláků. On sám byl dámským krejčím, který získal po sňatku hostinec Weidenhof. Pod jeho vedením se stal tento hostinec vyhlášeným, hostil mezinárodní klientelu. Právě tento podnik mu vydělal většinu rodinného jmění, a to jak v penězích, tak v pozemcích. Toto jmění potom sloužilo nejen Casparovi při studiích práv a jeho studijních cestách po Itálii a Francii, ale později uživilo i Goetha. Díky tomu, že se Caspar jako jediný dědic nemusel starat o finance, mohl se věnovat řadě svých zálib. Sbíral knihy, vlastnil rozsáhlou sbírku knih všeobecného charakteru, dále se zajímal o přírodní vědy, studoval vývoj přírodních jevů a sbíral minerály. Nemalé částky peněz také vynaložil na koupi obrazů, měl v oblibě především současné německé mistry. Po návratu z cest se Caspar ucházel o místo v městské radě, tam ho ale odmítli, zřejmě proto, že jeho rodina nepocházela z Frankfurtu a tak si roku 1742 zakoupil titul císařského rady. Tím se sice dostal na úroveň nejváženějších občanů, ale vyloučil si tak možnost stát se členem městské správy. O šest let později, roku 1748 se oženil s Catharinou Elizabeth Textorovou. Elizabeth, Goethova matka, byla ve své povaze opakem Caspara. Měla živou a veselou povahu, ráda se bavila ve společnosti a byla malému Johannovi i jeho sestře velice blízká. Celkově měla ke svým dětem blíže než k manželovi nejen svou povahou, ale i věkem. V dospělosti s ní však Goethe udržoval korespondenci, ale téměř vůbec jí už osobně nenavštěvoval.

Otec Elizabeth byl Johann Wolfgang Textor, po kterém byl Goethe pojmenovaný. Zastával ve Frankfurtu jednu z nejvyšších postavených funkcí jako šoltys, což bylo označení pro ředitele justice. Tato funkce byla udělena doživotně. Textorové byli právníká rodina a také nepocházeli z Frankfurtu, ale z Weltzlaru. Textor měl tři dcery a syna, nejstarší z nich byla právě Elizabeth. Z jeho syna se stal také právník, ale na vzdělání dcer nevyňaložil příliš prostředků, proto se naučily sotva číst a psát. V té době bylo běžné, že ženy nestudovaly, ale musely se dobře vdát. Totéž platilo i pro Elizabeth a její sestry, které byly provdány velice mladé. Elizabeth ráda četla a měla skvělý vypravěčský talent, což se

projevilo právě v dopisech, které psala Goethovi. Je tedy možné, že kdyby se jí dostalo lepšího vzdělání, možná by svůj talent rozvinula i do literární podoby.⁴

Goethe vyrůstal ve Frankfurtu nad Mohanem. Toto město se nachází v jihozápadní části Německa na území Hesenska. V Goethově době byl Frankfurt svobodným říšským městem, už tehdy byl i významným kulturním střediskem.

Rodina žila ve dvou sousedících budovách, které Caspar zdědil a po smrti babičky nechal oba dva domy spojit a zrekonstruovat do jedné velké společné budovy. Interiér domu vyzdobil svými uměleckými sbírkami, které získal během cest. Tyto sbírky Goethe už jako malý obdivoval a jak sám ve svém životopise psal, byla to jedna z mála příležitostí, kdy se mu otec více otevřel, ochotně mu popisoval cenná díla a vyprávěl mu o svých cestách.

Dům se jmenoval „U velkého jeleního příkopu“ a byl nedaleko vrchu Römerberg. Tento neobvyklý název prý získal z minulosti, kdy se toto místo nacházelo za hradbami města. Zde byl příkop, ve kterém chovali jeleny pro slavnostní hostiny.⁵

Právě rekonstrukce domu znamenala velký převrat v Goethově dosavadním životě, protože byl až dosud vzděláván výhradně doma otcem, ten však musel pod novými povinnostmi poslat děti po dobu přestavby bydlet k přátelům a nechat je navštěvovat veřejnou školu. Pro Goetha a jeho sestru bylo setkání se svými vrstevníky značně nepříjemné. Jelikož byli až doposud vzděláváni doma soukromými učiteli a jejich otcem, který na jejich výchovu vynaložil nemalé prostředky a prosazoval metodu „učení hrou“ podle Jana Amose Komenského, *Orbis Pictus* byla dokonce Goethova první učebnice. Protože se neměli možnost naučit se „bránit“, do kolektivu příliš nezapadali a byli tak častým terčem potyček. Tato zkušenost v něm zanechala silně negativní pocity na celý život. Za časté konflikty s vrstevníky však mohl i sám Goethe jak svou autoritativní povahou, tak i chlubením se svým původem. Toto období pro něj naštěstí trvalo krátce a po rekonstrukci se vrátil zpět do rodinného prostředí a k rodinné výuce.⁶

⁴[Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 1-17

[Srov.] FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, s. 19-20

⁵[Srov.] tamtéž, s. 22

[Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Z mého života: báseň i pravda*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 11

[Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 10

⁶[Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Z mého života: báseň i pravda*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 12-15

[Srov.] FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, s. 22

Goethe celkově neměl v dětství příliš přátel, až na pár kamarádů ze sousedství se s vrstevníky příliš nesblížil. A tak pro něj byla jeho nejlepší přítelkyní a oporou jeho sestra Cornelia. Měli mezi sebou velice silné pouto, jež si zachovali až do Goethovo studentských let.

Cornelia se nechtěla nikdy vdát, pomyšlení na vdavky jí přímo odpuzovalo, chtěla se raději stát abatyší, ale nakonec pod nátlakem rodiny a společenských konvencí se vdala za rodinného přítele Schlossera. Manželství snášela velice špatně, nepomohlo jí ani narození dítěte. Zemřela při porodu druhého potomka v pouhých dvaceti šesti letech. Blízký vztah s Cornelií ovlivnil Goetha i v jeho milostných vztazích, v dospělosti si často vybíral ženy podobného rozpoložení.⁷

1.2 Historické události, které ovlivnily Goethův život

Když bylo Goethovi šest let, jeho duševním světem otřásl zemětřesení v Lisabonu roku 1755. Tehdy v něm zemětřesení vzbudilo pochybnosti o dobrotě Boha. Tato událost zasáhla celý tehdejší svět, jelikož do klidného období přinesla naprosto nečekaně zkázu velkého města. Zemřelo v něm na šedesát tisíc lidí a následky trvaly ještě dlouho poté. Navíc lidé si toto neštěstí vysvětlovali jako Boží hněv.

O rok později propukla v roce 1756 válka mezi Rakouskem a Pruskem, čímž se protáhla na dlouhých sedm let. V jeho rodině to znamenalo veliký rozkol mezi dědečkem, který se přikláněl k rakouské šlechtě, zatímco Goethův otec se zastával Pruska, tím se jejich už tak dost napnuté vztahy vyhrotily v nesčetných hádkách. Tyto hádky se nakonec táhly i mezi ostatními příbuznými. Mladý Goethe v tomto směru dával za pravdu otci.

Této války se účastnila i Francie, jejíž vojáci jako spojenci Rakouska obsadili Frankfurt, a tak se rodiče snažili děti co nejvíce udržet doma a zaměstnávali je loutkovým divadlem, které dětem dala babička. Ta jim často hrávala představení a jedním z nich byl také příběh doktora Fausta, který Goetha později inspiroval. Tehdy také přišla do města francouzská divadelní společnost,

⁷ [Srov.] tamtéž, s. 24-25

jejíž představení Goethe pravidelně navštěvoval a už v 11 letech se začal naplno věnovat psaní poezie a prvních dramatických počínů.⁸

Je těžké říci, kolik z těchto událostí si mohl Goethe jako šestiletý zapamatovat, ale i přes tato temná období, měl Goethe spokojené dětství, rád vzpomínal, jak si jako malé děti hrály na půdě, nebo chodily na jarmarky. Goethe miloval Frankfurt, obdivoval jeho architekturu, zahrady a okolní přírodu.

1.3 Goethe- jeho studentská léta, začátky tvorby a jeho život

Goethe měl za dobu svého domácího studia nastudovanou řadu vědeckých oborů, protože tehdy ještě nebyly pevně stanovené osnovy studia, natož řádné ukončení studia s vysvědčením. Člověk prostě odešel na univerzitu většinou po studiích na gymnáziu nebo jinak dosaženým vzděláním, když dosáhl určitého věku a měl na studium dostatek prostředků.⁹ Roku 1765, když Goethe dosáhl šestnácti let, odešel studovat na otcovo přání práva na univerzitu v Lipsku, i když sám spíše tíhl k umění a historii. Už jako malého chlapce ho bavilo kreslení a malování, dokonce nějakou dobu na své cestě po Itálii snil o tom, že se stane malířem. V Lipsku se seznámil s mnoha lidmi, kteří ho podporovali v jeho literárních začátcích a seznamovali ho s literaturou a uměleckými kritiky, té doby například s uměleckým názorem Wincklemanna. Po třech letech studia Goethe vážně onemocněl, dokonce se ocitl na pokraji smrti. Jelikož vykašlával krev, měl vážné obavy z tuberkulózy. Trvalo půl roku, než se zcela zotavil, i když ještě dlouho poté pociťoval závratě. V roce 1770 odjel do Štrasburku dokončit studium. Vyléčení z takto těžké nemoci pro něj znamenalo přerod a nový začátek. Místo studia práva měl však raději přednášky z medicíny, vědy o státu, historii, filozofii, teologii a přírodní vědy.¹⁰ Když měl zakončit studium, jeho dizertační práce na téma: *„Zákonodárce je nejen oprávněn, nýbrž povinen stanovit jistý kult, jehož se nesmí zříci ani duchovenstvo, ani laikové“* nebyla komisí přijata, jelikož názory obsažené v práci, že křesťanská nauka nepochází od Ježíše, ale byla hlásána jinými pod jeho jménem, byly brány jako nevhodné. Náhradou mu byl nabídnut po obhajobě titul licenciáta práv, který byl ale prakticky na stejné úrovni jako titul doktora práv.¹¹ A tak se Goethe vrátil do

⁸ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Z mého života: báseň i pravda*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 36-38

⁹ [Srov.] FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, s. 30-37

¹⁰ [Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 24-25

[Srov.] FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, s. 38

¹¹ [Srov.] tamtéž, s. 30

Frankfurtu, kde začal tuto funkci vykonávat. Nezanevřel však ani na svou spisovatelskou vášeň.

Goethe koketoval se psaním už jako malý, v podstatě hned jak se naučil psát. Unesen babiččinými pohádkami a otcovými příběhy z cest, načerpal mnoho inspirace. V této době se však ještě nejednalo o plnohodnotné literární začátky, spíše o první dětské a mladické pokusy sepsat převyprávěné příběhy. Bohužel se nic z těchto pokusů nedochovalo. Většinou byly zničeny samotným autorem nebo se ztratily při rekonstrukci domu. Dá se říci, že první vážné literární pokusy Goethe uskutečnil až na univerzitě, a to především díky příteli Herderovi. Johann Gotfried Herder byl sám také začínající spisovatel, který ho v psaní podporoval. Ze studentských let bylo zachováno pár sešitů popsaných verši a dvě dramata, první byla pastýřská hra: *Rozmar zamilovaného* a druhé drama: *Spoluviníci*.¹² Psaní se Goethe nepřestal věnovat ani po ukončení studií, kdy se vrátil do Frankfurtu a začal zde svoji právnickou dráhu.

Ze začátku se Goethe věnoval také překladům, přeložil například *Zpěvy o Selmě z Osiana*¹³. Jeho básnická prvotina však byla ovlivněna Shakespearem, který nebyl v Německu ještě tolik znám. Dokonce si na základě Shakespearovy tvorby vytvořil vlastní literární směr, kterým se chtěl ubírat a na toto téma také sepsal projev nazvaný *K Shakespearovu dni*¹⁴, který přednesl před svými přáteli roku 1771. V tomto projevu se Goethe po vzoru Shakespearovy tvorby odklání od strojenosti, náboženských témat a od přísně daného chápání duality dobra a zla k přírodě a člověku jako individu, jeho potřebám, přáním a touhám, které jsou upozadněny společností, jejími pravidly a konzervatismem. Tato literární revoluce později dostala název *Bouře a vzdor*.¹⁵ Krátce na to sepsal první drama o loupeživém rytíři jménem Götze von Berlichingen, kde tohoto rytíře vylíčil jako hrdinu právě po vzoru této revoluce.¹⁶ Největší převrat nastal roku 1774, kdy vyšlo Goethovo nejnovější dílo *Utrpení mladého Werthera*, v němž se odráží nesnáze autorova osobního života. Toto dílo bylo širokou veřejností přijato s obrovským nadšením a rázem se stalo senzací. Následovaly dotisky, překlady, různé polemiky a napodobování tohoto díla. Tak se Goethe téměř přes noc stal nejznámějším autorem v Německu a rázem ho začala vyhledávat řada učenců a spisovatelů, což byl v jeho 24 letech nebývalý úspěch. Goethe si však tuto slávu

¹²[Srov.] FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, s. 24-25

¹³[Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Olomouc: Votobia, 1996, 167 s. Malé monografie (Votobia), s. 32

¹⁴[Srov.] tamtéž., s. 32

¹⁵[Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 32

¹⁶[Srov.] tamtéž., s. 33

příliš neužíval, byl spíše uzavřené povahy a tak, když se měl potýkat se zástupy svých obdivovatelů, působil na ně často nedůtklivě a rozmrzele.¹⁷

Po Wertherovi nastala v Goethově spisovatelské práci pauza. Touto dobou měl už rozpracovaného Fausta, ale zatím se mu příliš nevěnoval. Napsal řadu konceptů k novým dramatům, hymnům a dalším básnickým pokusům, ale valná většina z toho se nedochovala. O Goethově literárních pokusech z této doby se dochovaly pouze informace z jeho korespondence nebo pouhé fragmenty z jeho prací.

V roce 1775 se odstěhoval do Výmaru a o rok později se zde stal tajným legačním radou u dvora vévody Karla Augusta.¹⁸ Jelikož byli s vévodou velice dobří přátelé a vévoda k němu měl velkou důvěru, zastával Goethe za pár let téměř všechny významné pozice ve státní správě a byl v nich velice svědomitý a pečlivý. Také zde využil své literární schopnosti, když účinkoval při různých čtenářských večerech, ochotnických představeních a stal se ředitelem dvorního divadla. Za nějakou dobu se práce ve státní správě stala rutinou a Goethe se rozhodl odjet na vytouženou studijní cestu do Itálie. Požádal proto vévodu o dočasné uvolnění z funkce a vydal se na cestu. V Itálii nakonec setrval celé dva roky, nejdelší dobu strávil v Římě, kde studoval zdejší umění, také zde nějaký čas působil jako malíř. Toto období bylo jedno z jeho pracovně nejneproduktivnějších. Sepsal zde například *Egmonta*, *Ifigenii*, *Římský karneval* a další.¹⁹

Itálie nebyla jedinou zemí, kde Goethe trávil mnoho času, rád jezdil také do Čech, ke kterým měl velice kladný vztah. Stejně jako v Itálii se i zde věnoval malbě a kresbě. Je známo, že Goethe rád sbíral lidové písně a pověsti, v Čechách se díky tomu seznámil s Josefem Dobrovským, který mu přiblížil českou literaturu a historii. Celkem zde strávil dokonce více času než v Itálii.²⁰

Jeho návrat do Německa byl velice krušný. Po tak dlouhé době strávené v cizině se většina jeho přátel od něj distancovala, i když s nimi Goethe celou dobu udržoval korespondenci. Goethe se tak ocitl sám, neměl s kým rozebrat své poznatky z Itálie, ani s kým prodiskutovat svá nejnovější literární práce. V této

¹⁷ [Srov.] tamtéž, s. 37

[Srov.] FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, s. 152-155

¹⁸ [Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 48

[Srov.] FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, s. 235

¹⁹ [Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 64

²⁰ [Srov.] HANDRICK, Willy. *Goethe a Čechy: 1785-1832 :*

katalog výstavy, Výmar, Cheb, Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Praha, březen - říjen 1964. Vyd. 1. Praha, s.5-9

době se již několikrát setkal se Schillerem, který obdivoval jeho tvorbu, ale po prvních setkáních se mezi nimi vyvinula spíše antipatie, protože neměli stejný názor na tvorbu. Goethe se seznámil s mladou dívkou jménem Christiana Vulpiusová. Ta se brzy stala jeho milenkou a později i životní družkou. Protože Christiana pocházela z chudých poměrů a žili spolu dlouho bez sezdání, stala se terčem mnohých pomluv a společnost jí nepřijímala. Ale lidé, kteří navštívili jejich domácnost, uznávali, že Christiana byla velice milá a příjemná a že se spolu s Goethem upřímně milují. Měli spolu pět dětí, z nichž přežil pouze nejstarší syn August, který se narodil v roce 1789.²¹

V tomto roce nastala ve Francii Velká francouzská revoluce. To Goetha nijak nepřekvapilo, vzhledem k tomu, jaké nepokoje tam již delší dobu vládly, tuto revoluci předvídal.

V devadesátých letech se Goethe přidal k vévodovi Karlu Augustovi a jeho pruské armádě, když spolu s rakouskou armádou vyrazili do Francie bojovat proti vzbouřencům francouzské revoluce. Byli však poraženi francouzskou armádou a Goethe se poté vrátil do Výmaru.²² Po návratu se také více sblížil se Schillerem, spolupracovali spolu na časopisu *Hory* a stali se z nich blízcí přátelé. Právě Schiller ho podporoval v psaní *Fausta*, když později po vleklé nemoci zemřel, byla to pro Goetha velká ztráta. Nakonec se mu podařilo dokončit první díl *Fausta* a v roce 1806 byl vydán.

Když do Německa po pádu Svaté říši římské vpadla Napoleonova armáda, stal se Goethe svědkem válečného drancování a ničení. Doba této nejistoty přiměla Goetha zpečetit svůj vztah s Christiana, proto se 19. října 1807 vzali. O rok později se osobně setkal s Napoleonem.

V této době se také intenzivně věnoval sepsání díla *Nauka o barvách*. V tomto díle představuje svůj názor na původ barev, které podle něj vznikají vzájemnou součinností mezi světlem a tmou. Toto dílo vydal v roce 1810, ale příliš velkého ohlasu se tehdy nedočkalo.²³

Po dokončení *Nauky o barvách* se rozhodl začít psát svůj životopis.

²¹ [Srov.] SEELE, Astrid. *Ženy kolem Goetha*. Vyd. 1. Překlad Lenka Chytilová. Praha: Brána, 1998, s. 71-82

²² [Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 72

[Srov.] FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, s. 376

²³ [Srov.] BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, s. 68-89

6. června 1816 zemřela jeho manželka a o rok později musel odejít z funkce ředitele dvorního divadla. Tak se celý svůj další život soustředil již jen na svou literární práci.

Jeho syn August se oženil v roce 1817 s Otílií von Pogwisch a měli spolu 3 děti. To byl Goethův okruh těch nejbližších, se kterými trávil nejvíce času a o které se s oblibou staral. Jednou z nejvíce bolestných událostí byla právě smrt jeho syna v roce 1830. Tím více se pak ponořil do své literární práce, především do sepsání svého životopisu a druhého dílu Fausta, aby přehlušil bolest ze ztráty.

V roce 1823 se seznámil s Peterem Eckermanem, který mu až do jeho smrti dělal společníka a sepsal s ním rozhovory. Toto dílo pojmenoval *Rozhovory s Goethem*, dílo je v podstatě Goethův životopis a především denník z jeho sklonku života.²⁴ Právě Eckerman povzbuzoval Goetha v psaní druhého dílu Fausta, protože Goethe touto dobou ztratil vůli Fausta dokončit.²⁵

1.4 Goethe a jeho současníci, kteří ovlivnili jeho tvůrčí potenciál

Goethovo literární začátky by se neobešly bez podpory přátel, jeho spisovatelská dráha by se bez nich nejspíše vůbec nerozjela a nevznikla by tak poutavá díla jako například: *Utrpení mladého Werthera* nebo *Faust*.

1.4.1 Johann Gottfried Herder

Johann Gottfried byl německý spisovatel, filozof a kazatel. Narodil se 25. srpna roku 1744 v Mohrungenu. Pocházel z chudé rodiny. Studoval v Královci krátce medicínu, pak ho ale zcela pohltila filozofie a teologie, jejichž studiu se poté věnoval. S Goethem se seznámil roku 1770 ve Štrasburku a společně s ním se podílel na literárním hnutí nazvaném později *Bouře a vzdor*. Měl na Goetha veliký vliv, byl to právě Herder, kdo přesvědčil Goetha, aby se věnoval psaní, zároveň ho seznámil s myšlenkami preromantismu, který se v Německu tou dobou začal více prosazovat i díky těmto dvěma autorům. Stejně, jako Herder ovlivňoval Goetha, měl Goethe stejný vliv na Herdera, například se Herder jeho

²⁴ [Srov.] ECKERMANN, Johann Peter. *Rozhovory s Goethem*. Vyd. 1. Praha: s. 11-606

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955,

²⁵ [Srov.] tamtéž, s. 99-113

zásluhou odklonil od mysticismu a zaměřil se ve svých dílech na přírodu, člověka a jeho individualitu.

Herder nejdříve působil jako učitel a protestantský kazatel, později odjel do Francie, kde se začal zabývat různými oblastmi vědy, mimo jiné i dějinami, uměním a výchovou a sepsal z této cesty spis s názvem *Deník z mé cesty* roku 1769. Později prostřednictvím Goetha získal ve Výmaru místo generálního superintendenta, kde setrval až do své smrti 18. prosince 1803.

Jeho myšlenky a názory byly ovlivněny různými mysliteli, jako byl Rousseau nebo Montesqie. Například usiloval o chápání umění v kontextu historických podmínek a o vzniku a odlišnostech uměleckých směrů v kontextu dané země a národa. Stejným způsobem pohlížel na dějiny lidstva a náboženství, ale jeho největším zájmem bylo studium jazyka ve vztahu k literatuře a vývoj literatury v historickém kontextu.

Jeho dílo *Myšlenky k filozofii dějin lidstva* z roku 1784-91 mělo vliv na České národní obrození, jelikož se v něm sepsal kapitola o Slovanech a jejich budoucí perspektivě.²⁶

1.4.2 Friedrich Schiller

Johann Christoph Friedrich Schiller byl německý spisovatel, básník, dramatik a překladatel Narodil se v Marbachu 10. listopadu roku 1759. Pocházel z rodiny vojenského lékaře. Když odešel na studia. Přál si studovat teologii, ale z rozhodnutí württemberského vévody Karla Eugena musel studovat práva a medicínu. Po studiích se stal plukovním lékařem a zdálo se, že jeho životní dráha bude mít jasnou linku. Schillerovou velikou vášní bylo psaní, kterému se celou dobu věnoval. Roku 1781 měl velký úspěch s dramatem *Loupežníci*. Drama ho sice rychle proslavilo po celém Německu, ale zároveň mu vysloužilo omezení psaní a dokonce byl na krátkou dobu uvězněn. Nedlouho poté odešel kvůli tomuto zákazu, do Mannheimu. Tento odchod však pro něj znamenal také zřeknutí se svého dosavadního života a finančních prostředků. Celý život se tak musel protloukat na hranici bída. V Mannheimu působil nějakou dobu jako

²⁶[Srov.] BOK, Václav, Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ a Jiří VESELÝ.

Slovník spisovatelů: německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1987. s. 325

dramaturg a divadelní básník, ale po nepříliš dlouhé době byl propuštěn a tak musel opět hledat nějaké živobytí. Proto odjel roku 1785 do Lipska, kde žil dva roky u přítele Christiana Gottfrieda Körnera a studoval zde historii a filozofii.

Roku 1787 při návštěvě Výmaru, se poprvé setkává s Goethem. Jejich setkání bylo spíše formální a nezanechalo mezi nimi příliš kladný dojem. O rok déle byl zaměstnán jako profesor světových dějin na univerzitě v Jeně.

Později se oženil s Charlottou von Lengefeld, ale krátce po svatbě onemocněl tuberkulózou a musel podstoupit dlouhodobou léčbu, léčil se v Karlových Varech.²⁷

V roce 1794 napsal Goethovi dopis, ve kterém ho žádá o pomoc v časopise *Die Horen*. Tato upřímná žádost Goetha potěšila a rád souhlasil se spoluprací. Od té doby spolu udržovali častou korespondenci, navštěvovali se a stali se z nich velmi blízcí přátelé. Schiller také celou dobu podporoval Goetha pro dopsání prvního dílu Fausta. Bohužel, ale těžce onemocněl a v roce 1805. Rok před vydáním prvního dílu Fausta Schiller umírá.²⁸ Pro Goetha to byla těžká ztráta a na dlouhou dobu přestal na Faustovi pracovat.

2 Příběh Fausta

Jméno Faust je dnes již s naprostou samozřejmostí spojováno s dílem Johanna Wolfganga Goetha, ale málokdo ví, že *Faust* sepsaný tímto německým autorem nebyl zdaleka prvním dramatickým počinem, který pojednával o stárnoucím mrzutém doktorovi, jenž uzavřel smlouvu s ďáblem, aby si tak splnil svá nenaplněná přání.

První divadelní hru na toto téma sepsal anglický spisovatel a herec Christopher Marlowe. Jeho příběh vychází sice z německých legend o Faustovi. Příběh o Faustovi byl vydán už v 16. století pod názvem *Historia o životu doktora Jana Fausta*²⁹ a vyšel také v Anglii. Marlowe dal doktorovi též jméno Jan ve svém

²⁷ [Srov.] BOK, Václav, Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ a Jiří VESELÝ.

Slovník spisovatelů: německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1987. s. 608-612

²⁸ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Goethe - Schiller: korespondence*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, s. 22-26

²⁹ [Srov.] KOLÁR, Jaroslav. *Historia o životu doktora Jana Fausta*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1989, s. 5-6

díle *Doctor Faustus*. Navíc zde byl Faust vyobrazen jako doktor teologie, který sice touží být vševědoucí, ale zároveň se obává, že bude jeho duše zatracena. Základní dějová linie příběhu je obdobná Goethovu příběhu, avšak tento příběh nemá tak šťastný konec. Faust si sice uvědomuje svou chybu a poznává, že největší bohatství je jeho nesmrtelná duše, kterou tak lehkovážně prodal, ale nakonec stejně propadá peklu.³⁰

Toto dílo bylo velice známé a právě z děje tohoto příběhu Goethe čerpal inspiraci.

2.1 Faust a inspirační motivy

Faust, jak už vyplývá z názvu díla, je hlavní postavou celého dramatu. Samotný příběh pak vychází z ústní lidové slovesnosti, již kořeny spadají do historie. Nejen příběh, ale i hlavní postava vychází ze skutečné historické osobnosti Fausta. Příběhy o něm časem ale natolik zlidověly, že se dnes nedá s určitostí říci, kolik toho je o této postavě skutečného a co jen pouhá fikce. Zmínky o něm se sice dochovaly v různých písemných pramenech, ale i zde se jednalo o přepisy slyšených příběhů, například v dopise od Johannese Thritemia, který byl opatem ve Sponheimu a Würzburgu, který o něm nepsal příliš lichotivě. Johannes se však v tomto dopise zmiňuje, že o Faustovi pouze slyšel, nikdy ho neviděl, ani se s ním nesetkal. Nicméně podle příběhů toho Faust se svou knižní postavou neměli příliš společného, i když řada informací z historek, které se o něm rozšířily, byla jasnou inspirací pro Goethovu knihu.³¹ „*Historický Faust byl na hony vzdálen toho všeho. Chodil v první třetině 16. století, v této době varu a osudového přelomu německých dějin, po jarmarcích a hospodách své vlasti jako jeden z mnoha potulných „žáků“, vagantů, kteří dryáčnický vychvalovali svou „učenost“, své hvězdopravecké i jiné věštecké umění i svou moc v říši duchů, aby vzbudili důvěru ve své mastičky, léčící každý neduh, a své předpovědi budoucnosti z hvězd, ruky, ohně, vzduchu a vody.*“³²

³⁰ [Srov.] MARLOWE, Christopher a RETOLD BY CHRIS RICE. *Doctor Faustus*.

[Book only ed.]. Harlow: Pearson Education, 2008, s.1- 53

³¹ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 7-10

³² Tamtéž, s. 7

Skutečný Faust se křestním jménem pravděpodobně jmenoval Jiří nebo Jindřich. Není přesně známo, odkud pocházel, ani kdy se narodil. Do povědomí široké veřejnosti se tedy dostal spíše jako lhář a blázen, než jako myslitel a veliký učenec, i když to o sobě často tvrdil. Dokázal o své osobě rozšířit takové historiky a častovat se takovými tituly, že jeho jméno bylo zanedlouho známo po celém Německu. Většina lidí na něj nenahlížela vyloženě negativně, spíše ho brali jako humornou postavu. To samé se ovšem nedá říct o církvi, která v té době začala procesy proti čarodějnictví, a ne jeden učenec či vědec se tehdy musel hájit proti jeho praktikování. „*V časech, kdy nové myšlenkové proudy teprve zápasily o své místo v lidské společnosti, byla hranice mezi vědcem na jedné straně a čarodějníkem na druhé straně sotva znatelná.*“³³

Zajímavé je, že přes svou nechvalnou reputaci byl Faust ceněn u vysoce postavených osobností jako astrolog, od kterého si nechali radit ohledně budoucnosti, a kterým sestavoval horoskop. Jindy byl pro změnu vyhoštěn z města a dokumenty o vyhoštění obsahují formulace, ve kterých se má Faust zříci jakékoli pomsty. Znamenalo to zřejmě, že zvěsti o něm byly brány přece jen zčásti jako pravdivé a lidé se obávali, že by na ně mohl použít svou moc.

Jednu z posledních nejučelenějších charakteristik Fausta sepsal v roce 1539 *wormský městský lékař Philipp Begardi* ve spisu *Index Sanitatis*. Popsal Fausta jako velkého chlubila, který procestoval velkou část světa a všude vystupoval jako doktor, mág, filozof filozofů apod. Za své domnělé vědomosti a schopnosti bral nemalé peníze od důvěřivých lidí a řada těchto podvedených lidí si pak právě doktoru Begardimu na Fausta stěžovala. Begardi psal o Faustovi v minulém čase, spolu s poznámkami dalších autorů, kteří se shodli, že Faust zemřel ve 30. letech 16. století, lze usoudit, že v době, vzniku spisu, byl Faust už po smrti. Krátce po jeho smrti nastala obrovská expanze veselých historek o Faustovi, které kolovaly už za jeho života, a ty se rychle rozšířily po celém Německu. Faust se v nich stal *lidovým hrdinou*.³⁴ Lidé ho obdivovali za jeho odvahu jít si za svými cíly i na popud církvi a přisuzovali mu řadu nadpřirozených schopností, které o sobě už

³³ KÖPPLOVÁ, Barbara, POKORNÝ, Jindřich (ed.). *Kniha o Faustovi: jak vznikla pověst o tomto mudrcovi, taškáři, kouzelníkovi a učenci, jak pronikla do literatury i na jeviště a proč se znovu a znovu rodí*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 6

³⁴ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Goethe - Schiller: korespondence*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, s. 10-12

koneckonců rozšířil on sám. Navíc byl obdivován studenty za své přednášky o Homérovi a trojské válce, nebo Odysseovi či Meneláovi a mnoho dalších.³⁵

Některé příběhy Faustových činů byly zaznamenány například v *Kronice kraje Duryňského a města Erfurtu*, ale první ucelené tištěné čtení o Faustovi vyšlo až roku 1587 ve spisu *Historie*³⁶, celým názvem: *Historie doktora Fausta, čaroděje a černokněžníka, široko daleko vyhlášeného, o tom, kterak se na určenou lhůtu ďáblu upsal, o tom, jaké neobyčejné příhody mezitím zažil, sám natropil a provozoval, než nakonec došel spravedlivé odplaty*,³⁷ které vyšlo ve Frankfurtu nad Mohanem. Zde se právě objevila pověst o Faustově spolčení se s ďáblem, která nejspíše pochází už z jeho života, kdy proti němu brojila církev a neváhala ho označit za Antikrista. Toto dílo bylo nejspíše zrozením pověsti o Faustovi a jeho upsání duši ďáblu.

S podobnou legendou je spojován například král Šalamoun, jenž získal pomoc nadpřirozených sil při výstavbě chrámu a podařilo se mu vzít ďáblu kámen mudrců. Později, když král spal, si ďábel vzal kámen zpět a hodil ho do moře. Od té doby se různí mágové snažili kámen znovu získat, a upisovali proto svou duši ďáblu. V této legendě se poprvé objevilo upsání duše vlastní krví. Další takovou pověstí je příběh o Šimonu Mágovi, který se spolčil s ďáblem, protože chtěl obnovit pohanskou víru, a snažil se vykonávat zázraky. Apoštol Petr poznal jeho zlé úmysly a potrestal ho.

V 5. století byl sepsán epos o kouzelníku Cypriánovi, který chtěl získat pro jednoho mladíka náklonnost dívky, a přivolal si proto na pomoc demony. Ti však utekli před znamením kříže, a Cyprián tak musel uznat, že jeho moc je proti křesťanské víře slabá. Z českých legend se do tohoto typu příběhů řadí legenda kouzelníka Žita, která byla sepsána pravděpodobně kronikářem Václavem Hájkem z Libočan. Ten popisuje neskutečné zvěsti o magické moci tohoto kouzelníka, pro něhož si nakonec přišel zlý démon a odnesl jeho tělo i duši neznámo kam.³⁸

³⁵ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Goethe - Schiller: korespondence*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, s. 12

³⁶ [Srov.] KÖPPLOVÁ, Barbara, POKORNÝ, Jindřich (ed.). *Kniha o Faustovi: jak vznikla pověst o tomto mudrcovi, taškáři, kouzelníkovi a učenci, jak pronikla do literatury i na jeviště a proč se znovu a znovu rodí*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 11

³⁷ Tamtéž, s. 13

³⁸ [Srov.] KÖPPLOVÁ, Barbara, POKORNÝ, Jindřich (ed.). *Kniha o Faustovi: jak vznikla pověst o tomto mudrcovi, taškáři, kouzelníkovi a učenci, jak pronikla do literatury i na jeviště a proč se znovu a znovu rodí*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 8-9

[Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Goethe - Schiller: korespondence*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, s. 20

Existuje spousta příběhů, které se nesou v podobném duchu jako ten o Faustovi. Jejich obsah a názory se mění s dobou, ve které vznikly. Řada těchto vyprávění byla spojena s Faustem, když se ho církev po jeho smrti snažila ještě více očernit, protože byla tato pověst o něm u prostého lidu velice oblíbená, přestože se neslučovala s názory církve. Prvním takovým dílem byla více zmíněná *Historie*. V roce 1599 zpracoval toto téma *Georg Rudolf Widman*. Až po přepracování Widmanovy knihy *Nikolausem Pfitzerem* bylo podstatně kratší, oproštěné od církevních tendencí, vrátilo se znovu k původnímu příběhu s humorným nádechem a stalo se velice oblíbeným. Toto dílo bylo vydáno i ve Frankfurtu a je tedy možné, že se stalo významným inspiračním zdrojem pro Goetha.³⁹ Když se Faustův příběh dostal za hranice Německa, byla pořízena řada překladů a jedním z nejvýznamnějších byl anglický překlad *Historie* z roku 1587, na jehož základě anglický dramatik Christopher Marlowe vytvořil hru *Tragical History of Doctor Faustus*, ve které představuje Fausta jako člověka, který touží po poznání, bohatství a i když je teologem, nakonec namísto církve uznává magii.⁴⁰ Tato hra se nedlouho poté dostala i do Německa, kde ji hrála anglická kočovná divadla. Představila tak německé společnosti, nejen nový svěží pohled na Fausta, ale také Shakespearovy a jiné anglické hry. V první polovině 18. století se Faust začal hrát také jako loutkové divadlo a právě tato divadelní forma byla prvním impulsem pro Goetha a také jeho první seznámení se s Faustem.⁴¹

2.2 Místa, která Faust navštívil

Podle pověsti měl Faust procestovat celé Německo a většinu Evropy včetně Čech. V Čechách měl navštívit Prahu, jinak jsou jeho cesty spojeny s Německem a také Itálií. Goethův Faust také procestoval téměř celý svět, ale v dramatu je zmiňováno jmenovitě jen několik míst. Zde jsou některá z nich.

³⁹ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Goethe - Schiller: korespondence*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, s. 20-23

⁴⁰ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Goethe - Schiller: korespondence*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, s. 24-26

⁴¹ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Goethe - Schiller: korespondence*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, s. 24-25

- **Auerbachův sklípek v Lipsku**

Lipsko je největším městem Saska a je známo především jako univerzitní město. Auerbachův sklep (Auerbachs Keller) patří mezi druhou nejstarší restauraci ve městě. Proslulá je samozřejmě právě díky Goethovu Faustovi, který tomuto místu zasvětil v dramatu celou jednu kapitolu. Jelikož v Lipsku Goethe studoval, je jasné, že Auerbachův sklep bylo jedno z míst, které zde s přáteli navštěvoval a zřejmě pro něj mělo zvláštní význam. V Lipsku pobýval nějakou dobu také Friedrich Schiller, Goethův dobrý přítel.⁴²

- **Pohoří Harz**

Toto pohoří leží ve středním Německu a jeho nejvyšší horou je *Brocken*. Harz je opředeno mnoha mýty a pověstmi. Právě podle těchto pověstí mají být v horách a v jejich podzemí ukryty různé magické síly a bytosti. Nejčastěji se však o tomto místě mluví v souvislosti s čarodějnicemi. Podle pověstí se zde konaly o tzv. Filipojakubské noci z 30. dubna na 1. květen sabaty čarodějnic. Věřilo se, že se zde v tuto noc scházejí ženy, které zaprodaly svou duši ďáblu, aby získaly magickou moc, a spolu s nimi sem přicházejí různí duchové, démoni a jiné tajemné bytosti. Čarodějnice měly přilétat na košťatech nebo jiném domácím náradí či různých zvířatech. Slétaly se na horu Brocken k čarodějnickému oltáři v tuto noc, aby projevily poslušnost ďáblu, který zde na ně čekal nejčastěji v podobě kozla. Ten jim poté za odměnu ponechal jejich magickou moc na další rok. V Německu je tato noc známá také jako noc svaté Walpurgy.

První zmínky o hoře v souvislosti s čarodějnictvím se začaly objevovat už ve 14. století. Více bylo místo zmiňováno v 16. století, když začaly výslechy domnělých čarodějnic, které se zde měly účastnit sabatů. Pohoří Harz a krajina kolem jsou i jinými tajemnými bytostmi. Podle jedné takové pověsti zde žili také obři a podzemí mají obývat trpaslíci nebo se zde měli vyskytovat i divocí lidé. O tomto místě existuje řada dalších nových příběhů, které se objevovaly postupem času.⁴³

⁴²[Srov.] *Auerbachův sklep: Lipsko* [online databáze]. 2016 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: http://www.leipzig.travel/cs/Objevte_Lipsko/Gastronomie_11738.html?sid=PQXnDS0o0WH8ZBggg4YKWMrSLUzKTEnL

⁴³[Srov.] *Harz: pohoří v Německu* [online databáze]. 2016 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.geops.cz/zajezdy/informace-podrobne/harz-pohadkove-pohori-v-nemecku/>

- **Peneios**

Jedná se o řeku na Peloponésském ostrově. Tato řeka se objevuje v mýtu o Heraklovi, který dostal dvanáct úkolů od krále Eurysthea. Jedním z úkolů bylo vyčištění Augiášových chlévů. Král Augeias⁴⁴ měl obrovská stáda dobytka a jeho chlévy nezvládl nikdo vyčistit, až přišel Herákles. Ten proboural přední a zadní stěnu chléva a svedl do chléva řeku Peneios. Tím se mu povedlo za jediný den vyčistit Augiášovy chlévy.

2.3 Rozbor hlavních postav

Hlavními postavami příběhu jsou bezesporu Faust, Mefistofeles a Markétka. Nejdůležitější postavou je pochopitelně Faust, o němž celý příběh vypráví a bez kterého by ani žádný příběh nebyl. Jak už bylo výše zmíněno Faustova postava a jeho skutky mají skutečný reálný podklad v historické postavě Fausta a v písemných pramenech, které pojednávají o jeho skutcích. Pohled na tuto postavu se měnil s dobou, ve které byl příběh vyprávěn, a také s pověstmi, které časem dostaly zcela jiný nádech, než když Faust ještě žil. Nemalý vliv na vykreslení Fausta měla v jeho době církev. V době, kdy vystřídal temný středověk renesance a humanismus, se lidé více soustředili na přírodu a člověka. Šlechta a bohatí lidé vynaložili prostředky na vzdělání, které v této době začíná být důležité. Dosud se vzdělání týkalo především církevních představitelů. Takto církev začala postupně ztrácet svůj vliv a své výhradní postavení. Ve snaze zachovat si svůj vliv, rozpoutala církev hony na čarodějnice. Každý, kdo podle církve jednal v rozporu s Bibli, byl obviněn z čarodějnictví a musel se hájit, jinak byl usmrcen a jeho majetek zkonfiskován. Nejedna učencem, se tak musel zodpovídat církvi. Faust byl v tomto směru trnem v oku církve, která ho v popudu označovala za antikrista a šířila o něm řadu očerňujících a hanlivých historek, není tedy jisté, nakolik jsou příběhy pravdivé, je ale jasné, že Faust šel naprosto proti proudu své doby. Pohled na Fausta se změnil

⁴⁴ [Srov.] BURN, Lucilla. *Řecké mýty*. Vyd. 2. Překlad Ivo Šmoldas. Praha Levné knihy KMa, 2006, 19s.

v osvícenství, kdy byl vykreslen jako nespokojený učenec a později tato postava byla brána spíše komicky.⁴⁵

Tyto vlivy dokázal Goethe dokonale propojit ve svém díle. Fausta tak v jeho pojetí, nelze chápat čistě jako zápornou či kladnou postavu. Na začátku příběhu je Faust sklíčený starý vědec, který se nedokáže smířit s tím, že za celý svůj život, který zasvětil získávání vědomostí, nezjistil o světě vše a že jeho vědomosti jsou mizivé. Proto se spojuje s ďáblem a s jeho pomocí si sobecky, bez ohledu na to, koho zničí, jde za svým a bral si bez výčitek, cokoli chtěl. Dá se tedy říci, že zoufalství a Mefistofeles v něm probudili jeho temnou stránku, kterou se v něm Mefistofeles snažil co nejvíce přiživovat, aby mu po Faustově smrti připadla jeho duše. Právě v tomto ohledu je Faust zápornou postavou, která se díky spolčení s ďáblem přibližuje předobrazu antikrista, jak ho vykreslila církev.

Církev měla také vliv na dřívější podoby příběhu, hlavně tedy na konec Fausta, kdy se nemohl zachránit, protože se již spolčil s peklem a spasení duše tedy nebylo možné.⁴⁶

Toto pojetí pak částečně ruší postava Markétky, která sice také doplatí na Faustovu sobeckost, ale při jejím uvěznění, kdy je Faust pro její záchranu ochoten riskovat i vlastní život, se projevuje jeho světlá stránka, která nevyhasne ani po Markétčině smrti. I když se tedy postava Markétky objevuje jen v první části příběhu, je důležitou součástí Faustovy cesty ke spáse.

Není jisté, kdo inspiroval Goetha pro tuto postavu, nabízí se však Goethova sestra Corneliie, která pro něj byla v době jeho dětství a dospívání vším a za celý život se nesmířil s její předčasnou smrtí. Jiné možné předlohy pro Markétku by mohly být také dívky, se kterými se Goethe za svůj dospívající život setkal a do kterých se zamiloval, jak dokládá jeho korespondence. To však patří mezi pouhé dohady, protože se Goethe nikde nezmiňuje, kdo byl předlohou pro postavu Markétky. Hlavním bodem tedy zůstává, že Markétka je v příběhu tím světlým, čistým neposkvrněným prvkem dobra, na kterou ani peklo nemohlo, jak přiznává v příběhu Mefistofeles. Jelikož to byla čistá a pobožná dívka, neměl nad

⁴⁵ [Srov.] KÖPPLOVÁ, Barbara, POKORNÝ, Jindřich (ed.). *Kniha o Faustovi: jak vznikla pověst o tomto mudrcovi, taškáři, kouzelníkovi a učenci, jak pronikla do literatury i na jeviště a proč se znovu a znovu rodí*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 3-16

⁴⁶ [Srov.] STEINER, Rudolf. *Duchovní výklad ke Goethově Faustovi: Faust, člověk usilující*. Vyd. 1. Svatý Kopeček u Olomouce: Michael, 2003, s. 211

ni žádnou moc a musel hledat okliku, jak se k ní dostat. A je to koneckonců právě ona, která Fausta nakonec zachránila před peklem.

Třetí hlavní postavou, která má v příběhu stejnou důležitost, jako postava Fausta, jelikož uvádí celé vyprávění do pohybu a bez nějž by příběh vůbec nezačal, je postava ďábla Mefistofela. Mefistofeles patří k padlým andělům, kteří se přidali k Luciferovi a byli s ním svrženi do pekla. Je tedy jasné, že lidmi pohrdá a nemá je rád. Jak v příběhu sám zmiňuje, chce nastolit na světě dobro tím, že v něm rozpoutá zlo a celý svět zbaví lidí. Jediné po čem touží, je získávat lidské duše a odnášet je do pekla. K Faustovi ho však navede Bůh, který se s ním vsadí o jeho duši, i když by se tak mohlo zdát, že samotný Bůh usiluje o to, aby se Faustova duše dostala do pekla, není tomu tak. Právě tato sázka s ďáblem dovede Fausta ke spáse. Mefistofeles tedy nese všechny atributy záporné postavy, přesto ale nepůsobí na čtenáře jako zlá postava. Svým otevřeným vystupováním působí spíše komicky a jeho dialogy s Faustem se nesou až na pár výjimek v přátelském zábavném duchu. Dokonce se v některých částech příběhu zdá, že má o Fausta upřímný strach, například když se Faust vydává za Matkami do pohanského podsvětí, aby získal Helenu. Dá se říci, že Mefistofeles vždy jednal s Faustem narovinu, když k němu poprvé přišel a proměnil se před ním ze psa na démona, rovnou se mu představil jako ďábel. Stejně tak když uzavíral s Faustem smlouvu, sdělil Faustovi, co bude za odměnu chtít a byl to právě Faust, který stanovil podmínky. V tomto směru s ním Mefistofeles jednal v podstatě čestně. Na druhou stranu si ve Faustových příkazech vždy hledal skulinu, jak je obejít a splnit svým ďábelským způsobem. Díky tomu například zemřela Markétčina matka, které Markétka podala kapky na spaní od Fausta, jež mu obstaral Mefistofeles. Její matka skutečně usnula, ale navěky. Dalším příkladem na konci příběhu je prosba Fausta Mefistofelovi, aby vystěhoval starý pár, který žil na pobřeží, přestěhoval je do nového domu a získal tak jejich pozemek, na kterém by Faust mohl realizovat výstavbu pozorovatelný. Mefistofeles je vyděsí k smrti a celý pozemek podpálí, jelikož mu Faust dovolil, aby je v případě nutnosti vystěhoval násilím. Další zajímavostí je, že ač byl Mefistofeles čertem z pekla a podle určitých náznaů v některých verších měl mít atributy čerta, celou dobu vystupuje v převleku. Nejvíce je to patrné ve scéně u čarodějnice, když Mefistofeles dovede Fausta k čarodějnici, aby mu připravila lektvar mládí. Čarodějnice se na oba rozzlobí, že jí bez pozvání vešli do domu a začne po nich lít vařící lektvar. To Mefistofela velice rozčílí, vynadá jí, že ho nepoznala, čarodějnice se mu začne omlouvat, že když na něm neviděla ocas,

rohy ani kopyto, nemohla ho poznat. Na to jí Mefistofeles odpovídá, že tyto atributy ďábla patří už jen do pohádek a dnes by s touto podobou neměl žádný respekt.

Mefistofeles tedy v příběhu zastupuje temnou, zápornou stranu, ale velice rozporuplně. Právě proto je nejspíše tím prvkem příběhu, který ho rozdmýchává a posouvá děj dopředu.

2.4 První vydání a překlady

Je známo, že Goethe na dramatu *Faust* pracoval celý svůj život a jelikož byl velice pečlivý, neustále své dílo různě upravoval a přepisoval. Před samotným prvním dílem *Fausta* měl Goethe rozpracovaný příběh *Fausta a Markétky* a v něm i začátky prvního dílu. Když se ale přestěhoval do Výmaru, jeho rukopis se mu ztratil. Verze tohoto rukopisu se objevila až o sto let později, jako přepis od jedné z výmarských dvorních dam. Toto dílo bylo nazváno *Urfaust*, u nás je tento přepis znám pod názvem *Faust a Markétka*. Toto dílo je vesměs plnohodnotnou první částí *Fausta*, i když se zde vyskytují drobné odchylky. Například v Auerbachově sklepě v Lipsku je to právě *Faust*, kdo vyčaruje ze stolů víno, nebo kdo začaruje studenty. Je tedy možné, že v první koncepci díla měl být Mefistofeles jen pouhým pozorovatelem.⁴⁷

První fragment *Fausta* vyšel v roce 1790, v té době se ale zatím do povědomí lidí nedostal. Potom na *Faustovi* pokračoval až v roce 1797, do roku 1801 sepsal téměř celý první díl a měl zde již scény z druhého dílu, zatím šlo ale jen o hrubé náčrty. Roku 1806 vydal Goethe rukopis prvního dílu svému nakladateli a v roce 1808 byl vydán první díl *Fausta*.

Druhý díl na sebe nechal čekat poměrně dlouho. Goethe dlouho otálel s jeho psaním, i když měl první části napsané již dávno před tím. Dlouhou dobu nevěřil, že bude vůbec moci toto dílo dokončit.

Tento díl je protkán symboly antické mytologie a umění. Pro jeho vypracování proto Goethe věnoval řadu let studiím antiky, jejímu umění, osobnostem a mytologii, navíc sám cítil, že se jeho dílo stává čím dál tím víc

⁴⁷ [Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust a Markétka: prvotní Faust*.

Vyd. 2., tohoto překladu Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, s. 7-102

komplikované. Je také známo, že Goethe druhý díl mnohokrát předělával a ani po jeho dokončení s ním nebyl zcela spokojen.

Nakonec si Goethe stanovil datum svých 82. narozenin, jako termín pro dokončení. Téměř nepřetržitě na Faustovi pracoval, až se mu skutečně podařilo 22. července roku 1831 dílo dopsat. Rukopis zapečetil a chtěl ho nechat vydat až posmrtně. Ačkoli se k tomuto rukopisu ještě několikrát vrátil, není známo, že by ho ještě nějak upravoval. V den Goethova smrti v březnu roku 1832, byl vydán i druhý díl Fausta.⁴⁸

2.4.1 Překlady

Pohled na cizojazyčné literární dílo nám umožňují jeho různé překlady. Ty se samozřejmě podřizují době, pro kterou jsou vypracovány, je zde ale také důležité zachovat jejich přesnost a srozumitelnost. U poezie je samozřejmě těžší zachovat stejný význam textu se zachováním veršů, jelikož se jedná o druh literatury, který k vyjádření využívá specifické umělecké prostředky, mimo rým to jsou například, hovorové výrazy, různé metafory nebo symbolika.

Faust byl od svého vydání přeložen do mnoha světových jazyků. První překlad do češtiny uskutečnil Josef Jiří Kolár v 60. letech 19. Století, přeložil však pouze první díl. Kolem roku 1890 přeložili Fausta František Vlček, který ale také přeložil pouze první díl, a Jaroslav Vrchlický. Právě Vrchlický byl první spisovatel, který přeložil oba dva díly Fausta do češtiny. V letech 1925-1928 pracoval na překladu Fausta Otokar Fischer, který pro překlad využil rovněž dílo „*Urfaust*“,⁴⁹ což je první neúplné zpracování prvního dílu, které se Goethemu ztratilo a jeho přepis byl zveřejněn až o sto let později. Tento překlad je také stále považován za nejzdařilejší. V roce 1985 byl vydán překlad Olgy Maškové, ta stihla přeložit ale jen první díl a části druhého dílu. Ačkoli její překlad vychází z díla Otokara Fischera,⁵⁰ snažila se Mašková ještě více o aktuální úpravu, avšak bohužel na úkor rýmů, které u ní působí mnohdy krkolomně a překombinovaně,

⁴⁸ [Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 670-677

⁴⁹ [Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 683

[Srov.]*Překladař a překlad: Jiří Stromšík/poznámky k nejnovějším překladům Fausta* [online databáze]. 1997 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.souvislosti.cz/298str.html>

⁵⁰ [Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1 Praha: Divadlo na okraji, 2015, 301

takže ztrácí původní vyznění originálu. Velkým přínosem jejího překladu je však vybarvení postav, díky osobitějšímu stylu mluvy, který umocňují i vhodně použité hovorové výrazy.

Překlad Fausta Olgy Maškové byl použit i pro televizi.⁵¹

V roce 1997 zpracoval zatím poslední překlad prvního dílu a části druhého Karel Kraus.⁵²

Překlad Josef Jiří Kolár:

Mefistofeles:

„Díl oné síly,

jež stále zlotu chce, a stále k dobru cílí.“

Faust:

„Co hádanka ta zastírá?“⁵³

Markéta:

„Kdo as ty skříně přines k nám?

Toť skorem zázrak, za to mám.“⁵⁴

Překlad Jaroslav Vrchlický:

Mefistofeles:

„Jsem oné síly část,

jež dobro tvoří vždy, ač po zlu chce jen pást.“

Faust:

„Co hádanka ta v sobě zavírá?“⁵⁵

Markéta:

⁵¹ [Srov.]tamtéž, s. 297-301

⁵² [Srov.] *Překladatelé a překlad: Jiří Stromšík/poznámky k nejnovějším překladům Fausta* [online databáze]. 1997 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.souvislosti.cz/298str.html>

⁵³ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust: Tragédie od Goethe*. Vyd. 1. Praha: I. L. Kober, 1863, s. 50

⁵⁴ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust: Tragédie od Goethe*. Vyd. 1. Praha: I. L. Kober, 1863, s. 118

⁵⁵ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1890, s. 62

„Kdo moh' jen přinést obě skříňky tyto?

cos zlého tuším, to mi líto.“⁵⁶

Překlad Otokar Fischer:

Mefistofeles:

„Té síly díl jsem já,

jež, chtíc vždy páchat zlo, vždy dobro vykoná.“

Faust:

„To je mi hádanka, co říct mi má?“⁵⁷

Markéta:

„Kdo přinesl ty skříňky dvě?

Cos podezřelého v tom je!“⁵⁸

Překlad Olga Mašková:

Mefistofeles:

„Jsem částice té moci,

která chce zlo a zlem svět od zla oprostí.“

Faust:

„Tvůj hlavolam sám sebe vyvrací!“⁵⁹

Markétka:

„Kdo mi zas podstrčil tak vzácný skvosty?

Ten zázrak páchne nepravostí.“⁶⁰

⁵⁶ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1890, s. 128

⁵⁷ GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. s. 121

⁵⁸ GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 207

⁵⁹ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, s. 68

⁶⁰ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, s. 136

3 Rozbor literárního díla

Goethe se zabýval psaním Fausta od svých studentských let až do své smrti. Dočkalo se obrovského vřelého už za autorova života. Toto dílo se pak stalo jedním z hlavních zdrojů inspirace pro spisovatele Goethovy doby a i dnes inspiruje mnoho současných umělců.

Celý příběh je sepsán ve verších a má podobu dialogů divadelní hry. Že se jedná právě o divadelní hru, nám ještě více přibližuje *Předehra na divadle* na začátku knihy, kde spolu diskutují postavy ředitele, divadelního básníka a komika o vytvoření dobré poutavé hry, která by přitáhla diváky. Jejich dialog představuje jakousi cestu k vytvoření díla. Je to rozpor mezi rozumovou a citovou stránkou hry, kdy ředitel chce poutavou, ne příliš složitou hru, která by přitáhla co nejvíce diváků. Básník chce do hry promítnout složitou citovou stránku své niternosti a komik touží po hře, která by byla co nejvíce ze života a přinesla humor, který by mohl na divadle předvést.⁶¹

3.1 Popis děje

Tyto postavy nás uvádí do příběhu, který začíná *Prologem v nebi*, kde archandělé Rafael, Gabriel a Michael opěvují krásu Země a života na ní jako Hospodinovo dílo. Zde je jasný odkaz Goethova návratu k přírodě a čtyřem základním živlům- ohni, vodě, vzduchu a zemi jako hlavních alchymistických prvků. Tyto chvalozpěvy narušuje padlý anděl Mefistofeles, který naopak kritizuje těžký život na Zemi závislý na neustálém zániku. Stěžuje si na zkaženost lidí, která se podle něj ještě více prohloubila, když získali od Hospodina dar myšlení. Podle Mefistofela už není na Zemi člověk, jenž by se dal svést ke zlu. Pak mu Hospodin představí Fausta s jeho nenaplněnou touhou po vědění a uzavrou spolu sázku o jeho duši. Hospodin dovolí Mefistofelovi, aby sváděl Fausta z cesty a tím ho udržel ve střehu, protože věří, že je v něm dobrota

⁶¹ [Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. Vyd. 1.. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 65-72

[Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, s. 17-23

[Srov.]BRATRÁNEK, František Tomáš. *Výklad Goetheho Fausta*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1982, s. 21-22

a poctivost, kterou Mefistofeles nedokáže porazit. Pokud tedy Faust sejde ze své cesty, může Mefistofeles usilovat o jeho duši.⁶²

3.2 První díl tragédie

Příběh se přesouvá na Zem. Faust v pozdní noční hodině sedí ve svém pokoji a běduje, že ač zasvětil celý svůj život studiu a předával své vědomosti studentům, přece nemůže na sklonku života říci, že by znal všechna tajemství světa. Listuje starými knihami, až narazí na znamení ducha Země. A vyvolá ho, když se duch zjeví, Faust se lekne, což ducha znechutí, když se ho pak Faust ptá, jestli jsou si podobní, duch mu pohrdlivě odpoví, že je mnohem výš než on a ať vyvolává nižší duchy, kteří jsou mu rovni a zmizí. Objevuje se Faustův student Wagner, protože slyšel Fausta naříkat a oba spolu rozmlouvají o nicotě lidského žití a nenaplněných snech o nemožnosti získat veškeré vědění světa. Nakonec ho Faust posílá spát, zůstává pak sám zdrcen a rozčílen, že i když zasvětil život vědění a živoří díky tomu na pokraji chudoby, jeho cíle se nenaplnily a ničeho za svůj život nedosáhl, cítí se na sklonku života ochuzený a podvedený. Rozhodne se proto vypít jed a skoncovat se svým nicotným životem. Když však přibližuje otrávenou sklenici k ústům, ozve se sbor andělů, dodává mu novou sílu a Faust sklenici odhazuje.

Druhého dne vyráží průvod lidí z města za zábavou, oslavovat Velikonoční svátky. V davu se mísí všechny společenské vrstvy, studenti, služky, měšťanské dívky, vojáci i sedláci. K davu se přidávají i Faust s Wagnerem. Lidé jsou nadšení z Faustovy přítomnosti, obklopí je a vychvalují Fausta, jeho skutky i činy jeho otce doktora, který svého času vyléčil mnoho lidí z moru a nadšeně si s ním připíjí. Fausta však tato přízeň nijak netěší a pokračují s Wagnerem dále v cestě. Faust touží po dalekých končinách, kde by mohl zapomenout na chmurnou přítomnost, ve které nemůže najít žádný smysl. Jak pokračují v cestě, přibíhá k nim náhle černý pudl a začne kolem nich vesele běhat, až se ho Faustovi zželí a vezme ho sebou domů. Doma je však pes neklidný a stále vyje. Faust ho chce vyhodit ven, když se najednou pes začne zvětšovat a růst. Faust v něm ihned poznává démona z pekel a snaží se ho zaříkat. Pekelník však na jeho zaříkávadla

⁶² [Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 72-77

[Srov.]GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, s. 25-29

nijak nereaguje, nakonec se ze stoupajícího dýmu vynořuje Mefistofeles oblečený jako student na cestách a s úsměvem Fausta zdraví. Faust se podivuje, co je to za podivného démona, když na něj zaříkadla nepůsobila a ptá se ho na jméno. Mefistofeles se mu však nechce říct své jméno a představuje se mu proto jako část celku, který chce zlem na světě nastolit dobro, tím že svět zbaví lidí. Své snažení však shledává marným, jelikož lidský život je neustálý koloběh, ve kterém se rodí stále noví lidé. Faust se vysměje jeho marné snaze. Mefistofeles se ho ptá, jestli může odejít, Faust ho s nezájmem propouští, ale Mefistofeles nemůže odejít, dokud Faust nesmaže znamení u vchodu, které mu sice umožnilo vejít dovnitř, ale nyní ho drží v pasti. To Fausta zaujme, vytuší příležitost, jak dostat odpovědi na otázky, které ho již tak dlouho trápí a nechce ho pustit tak snadno. Proto mu Mefisto nabídne dohodu, že se brzy vrátí a uzavřou spolu smlouvu, což Faustovi nestačí a snaží se zjistit více. Mefistofeles proto povolá na pomoc duchy, jež Fausta zpěvem uspávají. Mefistofeles si na pomoc přivolává krysu, která uhryže znamení a tím ho vysvobozuje. Faust se probouzí a myslí si, že všechno s démonem byl jen sen. Další den se Mefistofeles vrací, je nastrojený a chce Fausta vzít ven za zábavou. Faust protestuje, že v jeho věku potom, co zasvětil celý svůj život knihám a žádné z jeho přání nebyla vyslyšena, se pro něj život stal jen pouhopouhou povinností a větší radost by mu přinesla jen smrt. Mefisto se nad jeho sklíčeností podivuje a nabízí mu vysvobození z jeho trdnomyslného života. Představuje mu, co všechno by pro něj mohl vykonat, že by mu mohl splnit jeho přání a slibuje obnovenou touhu po životě. Nabízí mu své služby jako sluha. Faust ale ví, že od ďábla není nic zadarmo a ptá se, co za své služby bude na oplátku chtít. Mefistofeles se snaží vykrotit a říká mu, že na zaplacení je ještě brzy a že si dluh vybere až za hodně dlouhou dobu. To Fausta neobelstí:

„Ne čert je egoista, jedině

když je to v jeho vlastním zájmu,

udělá něco pro jiné.

Mluv jasně o svých podmínkách!

Takový sluha je jak střelný prach.“⁶³

Nakonec spolu uzavřou dohodu. Pokud Faust byt jen jednou sejde ze své cesty píle a poznání k pouhé marnivosti a nicnedělání a bude tak se sebou

⁶³ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, s.80

spokojen, pak si Mefistofeles může odnést jeho duši. A tuto smlouvu stvrdí krví. Hned nato chce Faust, aby mu Mefisto odhalil veškerá tajemství světa. Mefisto mu na to odpovídá, že něco takového dokáže pojmout jen Bůh, že jemu to není dáno, ale ať se nesoustředí jen na pouhé vědomosti a užije si trochu života. Faust se jde tedy převléci, aby mohli vyrazit na cestu. Mefistofeles se mezitím převleče za Fausta a dává rady uchazeči o studium, a to v pravém ďábelském duchu. Faust se vrací a vyrážejí spolu na cestu. Jelikož Mefistofeles umí létat, chce splnit Faustovi přání o cestě do dalekých krajů.

Auerbachův sklípek v Lipsku

Společně doletí do sklípku v Lipsku, kde zrovna vesele popíjí skupina studentů. Mefistofeles s Faustem se k nim přidávají, ale opilí studenti jsou k nim nejprve nedůvěřiví. Mefisto jim proto nabízí, že jim dá jakékoli víno, které jen budou chtít. Každý si naporoučí své víno a Mefistofeles vyvrtává do stolu díry, které zadělává voskovou zátkou. Pokaždé, když si někdo oddělá zátku, začne z ní prýštit jeho vytoužené pití. Faust chce jít pryč, ale Mefistofeles mu chce ukázat jejich lidskou zlou stránku. V tom jednomu z mladíků ukápně víno na zem a vznítí se. Mefistofeles plamen zařiká a všem řekne, že se pouze otvírala brána do očistce. Studenti si myslí, že na ně Mefisto zkouší nějaké bludy a rozlítí se, chtějí se na něj vrhnout a zabít ho. Mefistofeles je však očaruje tak, že se studenti nemohou pohnout a neví, kde jsou. Ti se navzájem chytanou za nosy a namíří proti sobě zbraně, v domnění, že jsou na vinici a trhají zde hrozny. Mefistofeles je odčaruje a s Faustem rychle mizí. Studenti se proberou z kouzla a myslí si, že to vše byl jen klam, díví se, kam oba cizinci zmizeli. Jeden omámeně nadhodí, že cizince viděl odjet na sudu.

Čarodějnická kuchyně

Mefistofeles vezme Fausta k čarodějnici, aby mu uvařila nápoj mládí. Oba stojí v čarodějnické kuchyni, kde rodinka kočkodanů vaří v kotli nějaký lektvar, ale čarodějnice zde není. Faust se zadívá do zrcadla a spatří v něm nejkrásnější ženu, jakou kdy viděl. Mefistofeles mezitím rozmlouvá s kočkodany, ti ho škádlí a zcela zapomenou na kotel. Z kotle vyteče tekutina a veliký plamen vyšlehne do komína. Z komína vypadne popálená čarodějka, která se pustí do kočkodanů, když spatří návštěvu. Naštvaně po nich začne chrstat vařící tekutinu. To Mefistofela rozlítí a začne kolem sebe vše rozbíjet, vyplísí čarodějnici, že ho nepoznala. Čarodějka před ním zděšeně couvá a omlouvá se mu, že ho v převleku nemohla poznat, když nevypadá jako čert. Mefistofeles jí vysvětluje, že dnes již

čerti patří do pohádek a proto musí chodit v převleku. Odpouští jí a chce po ní lektvar, který vrátí Faustovi mládí. Čarodějnice nakreslí na zemi kruh a zve do něj Fausta, ten se zdráhá, nevěří jí, ale Mefistofeles ho uklidňuje, že jde jen o divadlo a nutí ho vstoupit do kruhu. Čarodějnice začne pronášet zaklínadlo, potom jí Mefisto zadrží a nechá Fausta vypít elixír mládí. Faust ještě omámen lektvarem vychází z kruhu.

Ulice

Faust se jako mladý prochází po ulici a vidí mladou krásnou dívku Markétku. Ihned se mu zalíbí a chce po Mefistovi, aby jí pro něj hned získal. Mefistofeles však opáčí, že je příliš mladá, čistá a jeho moc by na ní nepůsobila. Žádá o více času, aby mohl připravit nějakou lest, jak ji získat. Faust po něm tedy chce, aby mu přinesl alespoň nějakou její věc. Mefistofeles mu slíbí, že ještě ten večer, až nebude Markétka doma, se u ní porozhlédnou a Faust si sám bude moci vybrat, co od ní bude chtít. Faust souhlasí a chce po něm, aby mu pro ni obstaral nějaký dar.

Večer

Večer, když jde Markétka pryč, se oba vkradou do jejího pokoje. Faust si prohlíží její věci a je okouzlen, když v tom přibíhá Mefistofeles, že musejí odejít, protože se Markétka zrovna vrací. Podává ještě Faustovi šperkovnici, kterou přinesl jako dar s tím, že jí má dát do skříně. Faust chvíli váhá, ale na Mefistofelovu pobídku, dává šperkovnici k Markétce do skříně a oba se rychle vytráčí. Markétka otevírá skříň, aby do ní uložila své šaty, všimne si šperkovnice, otvírá jí a uvnitř nalezne nádherné drahé šperky. Hned si je zkouší před zrcadlem, chvíli je jimi okouzlena, ale nakonec smutně usoudí, že stejně, že i s drahými šperky budou lidé vědět, že je chudá.

Procházka

Zatímco se Faust zamyšleně prochází, přibíhá rozčílený ďábel a sděluje mu, že Markétka dala šperky faráři. Její matka, které se šperky nezdály, jí donutila, aby šperky odevzdala. Faust si z toho nic nedělá a poručí Mefistofelovi, aby jí obstaral nové a zařídil, aby k ní měl Faust blíž. Poručil mu tedy, ať se vlichotí její sousedce.

U susedky

Markétka přibíhá k sousedce a celá rozrušená jí ukazuje novou truhlici s ještě krásnějšími šperky. Sousedka Marta jí nabádá, aby šperky dobře schovala

a neukazovala je své matce, která by jí zase poručila je dát církvi. Markétka běduje, že ty šperky nebude moci nikdy nosit mezi lidmi, protože by se divili, kde k nim přišla. Sousedka jí radí, ať si sem tam vezme nějaký šperk na sebe třeba k muzice a matce ať se na něco vymluví. Ozve se zaklepání a dovnitř vstupuje Mefistofeles, ukloní se a Martě zvěstuje smutnou zprávu, že je její manžel mrtev a je pochován v Padově v Itálii. Sousedka běduje, že jí po něm nic nezbylo a kdo jí dosvědčí u soudu, že je manžel skutečně mrtvý, když zemřel v cizině. Na to jí Mefistofeles podává pomocnou ruku, že jí s přítelem půjdou k soudu za svědky. Když vidí Markétku, snaží se jí vlichotit a prosí jí, jestli by jí mohl seznámit s Faustem. Domlouvá se, že za nimi přijdou oba ještě večer.

Ulice

Faust čeká celý nedočkavý, jak Mefistofeles celou věc zařídil. Ten mu vysvětluje, že budou muset jít dosvědčit k soudu smrt manžela Marty. Křivé svědectví však Faust rezolutně odmítá a chce po Mefistovi, aby si vymyslel jiný způsob, jak se dostat k Markétce. Nakonec ho ale Mefistofeles přesvědčí a jdou k sousedce.

Zahrada

Večer se spolu po zahradě prochází Markétka zavěšená do Fausta a Marta s Mefistofelem. Markétce se Faust velice líbí a vypráví mu o své rodině, o tom jak se musela starat o svou malou sestru, když jejich otec zemřel, jelikož matka byla po porodu slabá a nemocná a že její malá sestřička pak zemřela také. Po chvíli se jí i Faust přizná, že jí má rád.

Altán

Markétka uteče do zahradního altánu, Faust běží za ní, schovají se uvnitř a poprvé se políbí. Když vtom zaklepe na dveře altánu Mefistofeles, že už je pozdě a musí už jít. Faust ho rozezlen následuje.

Les a sluj

Faust je v jeskyni v lese a hloubá nad svými dosavadními činy, děkuje za dary, i když není nadšený z Mefistofela, který se ho snaží dostat ze správné cesty. Ten přichází do jeskyně a ptá se Fausta, proč je sám v jeskyni, když mu zařídil vše, co chtěl a ani se za to neobtěžoval poděkovat. Faust mu odvětí, že mu nemá za co děkovat. To Mefistofela urazí a pohrdavě mu odsekne, kde by bez jeho pomoci teď byl. Nabádá ho, aby nechal trudnomyslnosti a vydal se za Markétkou, která je právě sama a touží po něm, protože se do něj hluboce

zamilovala. Faust je však rozhodnutý, že se jí vzdá, protože je ještě příliš mladá a on si získal její srdce podvodem.

Markétčina světnička

Markétka je sama ve svém pokoji a je nešťastná, že už Fausta neviděla dlouhou dobu a touží s ním znovu být.

Zahrada paní Marty

Faust své rozhodnutí nakonec změní, vrátí se za Markétkou a schází se spolu na sousedčině zahradě. Markétka se ho ptá, jestli věří v Boha. Poprvé mu zde říká křestním jménem, oslovuje ho Jindřichu (jedna varianta jména, kterým se skutečný Faust podepisoval). Faust jí odpovídá oklikou, ale Markétka z toho pozná, že věřící není a má obavy o jeho duši. Zároveň se mu svěřuje, že se jí nelíbí jeho společník Mefistofeles, protože z něj cítí zlo a má pocit, jako by je na každém kroku sledoval. Přeje si, aby ho Faust opustil, protože to určitě cítí stejně. Faust jí odvětví, že je to pouze její zášť a roztouženě ji prosí, jestli by nemohli být někde chvíli sami. Markétka by ráda měla Fausta u sebe přes noc, ale její matka má lehké spaní, a kdyby je spolu nachytala, zabila by ji. Faust jí podává kapky, po kterých její matka tvrdě usne. Markétka si od něj kapky tedy vezme a vrací se domů. Jak odejde, objeví se Mefistofeles a nadšeně se ptá, jestli se s ní dnes v noci sejde.

U kašny

Markétka se u kašny potká se svou přítelkyní, která jí s pohrdáním vypráví o jejich známé Barboře, která otěhotněla, než se stihla vdát a že její milenec utekl. Markétce je Barbory líto, ale nijak se neobává, že by se jí s Faustem mohlo stát to samé, jelikož mu bezmezně věří.

Ochoz na valech

Markétka je smutná a modlí se k panně Marii sedmibolestné, něco ji velice trápí.

Noc před Markétčinými dveřmi

Valentin, bratr Markétky čeká rozrušený v noci před jejich domem a běduje, že se své sestry vždy zastával, když jí pomlouvali, za zhřešení, ale nyní zjistil, že pomluvy byly pravdivé. Faust s démonem se mezitím kradou k oknu Markétky a začnou jí zpívat. To uslyší její zdrcený bratr, který se chce Faustovi pomstít a

rozlítí ho to natolik, že chce Fausta zabít. Začíná bitva mezi Mefistofelem a Valentinem, do které se přidává na Mefistofelovu pobídku i Faust a Valentina smrtelně zraní, potom oba utečou. Hluk boje probudí lidi z okolí a všichni se tam zvědavě seběhnou. Markétka nalézá umírajícího bratra ležet v krvi na zemi. Ten jí vyčítá, že se nechala tak lehce svést, spustila se a tím zhřešila. Obviňuje jí, že se z ní stala dívka bez mravů a cti. Potom umírá.

Katedrála

V katedrále je držena mše za mrtvého bratra Markétky. Tu trápí svědomí a zlý duch jí viní ze všeho zlého, co se stalo, přinutí jí věřit, že to bylo jejím přičiněním. Obviňuje jí z utrpení její matky, smrti jejího bratra, že nosí pod srdcem Faustovo nemanželské dítě. Markétka utíká z kostela, ale duch jí následuje, vše jí znovu a znovu vyčítá, až Markétka vyčerpána omdlí.

Noc Filipojakubská

Faust s Mefistofelem šplhají do kopců v lesích krajiny Shierke a Elendu v pohoří Harz. Trmácí se do kopce a potkají po cestě bludičku. Mefistofeles jí přikazuje, aby jim ukázala cestu. Jelikož je toto magická noc, vše kolem se mění a krajina vytváří neuvěřitelné iluze, proto se Faust musí držet Mefistofela, aby nezabloudil nebo nespádl z kopce dolů. Dojdou k místu, kde mají čarodějnice sabat, je zde obrovský rej čarodějnic ze všech koutů země a nejrůznějších duchů a démonů. Mefistofeles odvádí Fausta stranou k ohni ke skupině sklíčených duchů. Ti s nostalgií vzpomínají na minulé časy a zoufají si, že nic už není jako dřív. Faust v reji zahlédne krásnou ženu, kterou mu Mefistofeles představuje jako Lilit, první Adamovu ženu a ponouká ho, aby si s ní šel zatančit. Faust tančí s Lilit v reji, náhle se však rychle vrací, protože ho vyděsila a uvědomil si, že i přes svůj svůdný zevnějšek je Lilit démon. Spatří však jinou krásnou dívku, která mu připomíná Markétku. Před tou ho však Mefistofeles varuje. Představuje mu dívku jako bájnou Medusu, na kterou kdokoli se podívá, promění se v kámen.

Objevuje se před nimi divadlo a ochotník je zve dovnitř.

Sen noci Filipojakubské čili zlatá svatba Oberona a Titánie

Mefistofeles s Faustem sledují divadelní představení, ve kterém účinkují Oberon s Titánií.

Chmurný den, pole

Jednoho dne se Faust dozví smutnou novinu, Markétka byla poslána do žaláře za vraždu. Faust je rozlícen Mefistofelovým nezájmem, tím, že tuto informaci tajil a chce po něm, aby ji zachránil. Mefistofeles mu jen lhostejně opáčí, že on jí tohle nezpůsobil. To Fausta rozčílí ještě více a vyhrožuje mu prokletím, pokud něco neudělá, přikazuje mu, aby ho hned přenesl zpět k Markétce a pomohl mu ji zachránit. Mefistofeles Fausta varuje, že město ještě nezapomnělo na vraždu jejího bratra Valentina a stále hledají vraha, mohlo by to tak pro něj dopadnout špatně. Faust ale trvá na tom, že se tam ihned musí vrátit a chce po Mefistofelovi, aby jí osvobodil. Mefistofeles mu odpovídá, že to ale není v jeho silách, jediné co může udělat, je uspat stráž, které pak Faust vezme klíč a připravit odvoz. Zbytek však bude muset zvládnout Faust sám. Tak se vracejí oba do města a vydávají se k žaláři.

Noc širé pole

Cestou zpět míjejí Faust s Mefistofelem popraviště a sledují zvláštní stíny, které se na něm mihotají.

Žalář

O půlnoci stojí Faust před dveřmi žaláře, odkud se ozývá Markétčin zpěv. Rychle odemyká klíči, které vzal tvrdě spící stráž. Uvnitř cely se vyděšená Markétka choulí na lůžku a v domnění, že Faust je kat, ho prosí o milost. Faust k ní přiběhne a chce s ní utéci, Markétka však přišla o rozum, nepoznává ho, ani příliš nevnímá realitu. Přiznává se mu, že zabila jejich dítě, viní se z toho, že její matka stále spí potom, co jí podala Faustovy kapky, aby mohli být spolu. A nese vinu i za smrt svého bratra.

Když se začne rozednívat, objevuje se Mefistofeles a nabádá Fausta, že už musí rychle jít, nebo je chytí. Faust chce tedy Markétku odnést, ta se ale vzpouzí a nechce jít. Za své hříchy a vinu chce přijmout trest, který jí náleží. Začne se modlit, prosí Boha o odpuštění a Faust už nevnímá. Mefistofeles Fausta rychle odnáší pryč, to poslední co Faust slyší, jak Markétka nepřítomně volá jeho jméno.⁶⁴

⁶⁴ [Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. Vyd. 1. Praha:

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 81-307

[Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, s.33-221

3.3 Druhý díl tragédie

Půvabná krajina

Faust nyní již o několik let starší leží v rozkvetlé trávě, je neklidný a snaží se usnout. Nad ním se vznášejí duchové a zpívají mu, aby mu dodali novou sílu. Když se probouzí, cítí v sobě novou víru a energii jít dál, znovu usilovat o naplnění svých cílů, tužeb a přání.

Císařský palác

Do trůnního sálu přichází císař, ozvou se fanfáry a všichni dvořané se rozestoupí. Císař se ptá, kde je jeho šašek, na to mu šlechtici odpovídají, že šel hned za ním, když se náhle ztratil. V tom před císaře pokleká Mefistofeles a dává mu hádanky. To se císaři líbí a pozve ho k sobě jako nového šaška. Poddaní si začínají stěžovat, že místo splacení dluhů si najal nového šaška. Vojáci si stěžují, že nedostali žold. Další si ztěžují, že dobře nehopodaří se svými statky a že je na dvoře jen spousta nových politických stran, které jen slibují, nic neplní a okrádají království. Císař se ptá Mefistofela na radu, ten mu odpovídá, že bohatství je zde dost, že je v zemi mnoho zlata, jen se musí najít někdo, kdo jim to zlato získá.

Nato astrolog, kterého ovládá Mefistofeles, upozorňuje císaře, že nyní mají být přece masopustní oslavy a na získávání zlata bude času dost. Tak začínají oslavy, Mefistofeles na nich padělá císařův podpis na bankovky, ale jeho čáry končí velkým požárem.

Park

Druhý den pak klečí Faust s Mefistofelem před císařem a prosí ho za odpuštění, císař to celé ale bral za zábavu a je jim vděčný. V tom přibíhají maršálek s náčelníkem vojska a hlásí, že je vše zaplacené a že mají dost peněz i do budoucna. Císař si to chce celé nechat vysvětlit, přichází kancléř a ukazuje mu orazítkovaný papír s císařským podpisem, který dokládá cenu zlata ukrytého v zemi. Císař se nejdříve hněvá, že padělali jeho podpis. Správce mu však dokládá, že ten papír skutečně podepsal během oslav a že už stihli natisknout řadu těchto papírů a dali je do oběhu. Když císař zjistí, že lidem stačí orazítkovaný papír jako měna místo zlata, je nadšen. Faust s Mefistofelem císaři rychle vysvětlují všechny výhody papírové měny. To císaře ještě více nadchne, slíbí jim odměnu a svěří jim vrchní dozor nad státním pokladem.

Temná galerie

Faust a Mefistofeles jsou v galerii, kde mu Faust vysvětluje, žádost císaře, aby pro něj vyčaroval Parida a Helenu. Mefistofeles mu však oznamuje, že něco takového nepůjde vykouzlit tak snadno jako papírové peníze. Sděluje mu tajemství, že se Paris s Helenou nachází v pohanském podsvětí, kam on přístup nemá. Bohyně Matky střeží původ všech krás, kde jsou i Paris a Helena a musí se vydat za bohyněmi do největší hloubky země. Faust mu přikazuje, aby mu ukázal cestu. Mefistofeles ho však varuje, že když se tam dostane, nebude mu moct pomoci, protože tam nemá moc, že na to Faust bude úplně sám. Faust mu připomíná, že byl celou dobu před tím, než za ním Mefistofeles přišel, také sám a nemá se tedy čeho bát. Mefistofeles ho ještě jednou varuje, ale Faust je pevně odhodlaný jít k bohyním. Mefistofeles mu tedy dává na cestu klíč, když ho Faust vezme do ruky, klíč se rozzáří. Mefistofeles mu vysvětluje, že je to zdroj síly, která ho odvede k Matkám, potom mu radí, že až se k nim dostane, nemá se na ně vůbec dívat a má jít rovnou k trojnožce, která je bránou k podstatě krás. Má do ní dát klíč, trojnožka ke klíči přilne a vynese Fausta hned nahoru zpět na zem. Pomocí trojnožky potom bude moci přivolat Helenu. Faust se ptá, jak má klíč použít, aby ho přenesl k Matkám, Mefistofeles mu radí, že stačí pouze pomyslet na místo, kam se chce nechat přenést, a dupnout, to samé má pak udělat, když se bude chtít vrátit zpět.

Rytířská síň

Všichni v sále netrpělivě čekají na Faustovo vyčarování Heleny a čas duchů. Netrpělivě se usazují. Začíná představení, zjevuje se jim antický chrám. Faust se objeví uprostřed místnosti s trojnožkou, vyvolává postupně od Matek Parida, který vystupuje z mlhy antického chrámu. Za Paridem se z mlhy vynořuje i Helena. Jsou to však jen přeludy, jelikož nelze z minulosti vyvolat nic živého. Všichni jsou z Heleny unešení, Faust v ní poznává odraz krásy, který viděl v zrcadle u čarodějnice, která mu dávala lektvar mládí. Náhle však Paris bere Helenu do náručí a odnáší ji pryč. To Fausta popudí, namíří na Parida klíč a chce ho zařukat, ozve se rána, Faust padá na zem a z Parida a Heleny zbyl jen její závoj. Závoj se začne rozplývat, Faust ho zachytí, když se ho však dotkne, závoj se mění v mrak a odnáší Fausta pryč.

Vysoce klenutý, těsný gotický pokoj

Faust leží ve své posteli, vše je stejné jako toho večera, kdy upsal Mefistofelovi svou duši. Mefistofeles ho sleduje, všimne si pověšeného kabátu,

který na sebe kdysi oblék a vydával se za Fausta. Obléká ho znovu, přichází k němu student Famulus a vychvaluje před ním největšího učence Wagnera, který po Faustově zmizení zaujal jeho místo. Mefistofeles se s ním chce setkat, ale Famulus mu vysvětluje, že Wagner nikoho již dlouho nepřijímá.

Laboratoř

Mefistofeles vstupuje do alchymistické laboratoře, kde Wagner právě vytváří umělou bytost Homunkula. Wagner se snaží vytvořit Homunkula ve zkumavce, ta se najednou rozzáří a objevuje se v ní obrys postavy. Nakonec Wagnerovi pod rukama vzniká umělá bytost a vyzívá Mefistofela, aby spolu letěli do dalekých krajů, rozloučí se s Wagnerem a odlétá s Mefistem k Peneiu.

Farsalská pole

Mefistofeles obléhá s Homunkulem pláň. Vidí houf děsivých bytostí a mezi nimi Fausta, jak zoufale hledá Helenu, zoufale pobíhá po okolí, potkává různé bytosti a všech se na ní ptá.

Na horním Peneiu

Mefistofeles cítí, že je na cizí půdě, nedůvěřivě čenichá kolem a potkává se zde se Sfingami a jinými magickými bytostmi. Mefistofeles s nimi rozmlouvá a sfingy se ho ptají na jméno, ten jim odpovídá, že má různá jména. Sfingy mu odpovídají v otázkách a Mefistofeles rozčarovaný, že zde nemá vše pod kontrolou a jeho moc tu nemá váhu, se snaží sfingy urážením rozhodit. Ty však jeho úmysl snadno rozluští, najednou jim nad hlavami začnou létat Sirény. Mefistofeles se podivuje, co je to za zvláštní ptáky, sfingy ho varují, že Sirény obelstily i ty nejsilnější. Přichází k nim omámený Faust a ptá se Sfing, jestli znají Helenu, ty mu odpovídají, že musí najít Chiróna.

Na dolním Peneiu

Faust jde k řece a ptá se zde vodních nymf na Helenu, když slyší někoho přijíždět. K řece přijíždí kentaur Chirón. Faust ho prosí, aby ho vzal sebou, kentaur mu tedy nabízí, že ho převezme na druhý břeh. Faust nasedá na jeho hřbet a děkuje mu, dále ho prosí, jestli by mu nepověděl něco o nejkrásnější ženě. Chirón mu vypráví, jak nesl jednou Helenu na svém hřbetě, když jí unesli a on jí vyvezl z bažin, kde se její únosci utopili. Doveze ho k chrámu, ze kterého vystupuje Manto. Chirón jí představuje Fausta a vysvětluje, že touží vidět Helenu. Manto zve tedy Fausta dál a spolu sestupují do podsvětí.

Na horním Peneiu

Seismos otřásá celou zemí. Antická krajina je zemětřesením narušena, vzniká nové pohoří, což vyděsí sirény a odplují do Egejského moře. Mefistofeles spílá této krajině a nejraději by se vrátil na Brocken. Potkává dryádu, jež se mu vysmívá, že je zde velice neobratný. Představuje mu Forkyady, tři čarodějnice, které vidí do budoucnosti jedním společným okem. Pomocí nich má najít nový rozhled. Mefistofeles na jejich radu změnil podobu a vypadá jak ony.

Skalnaté zátoky Egejského moře

V noci jsou sirény na skaliskách v zátocích a zpívají. Je zde i Proteus a Tháles k němu přivádí Homunkula. Proteus ho k sobě přiláká, ale zkumavka, ve které je, se roztrhne o trůn a Homunkulus, jelikož je umělá bytost, nemůže existovat v tomto světě a rozplývá se.

Před Menelaovým palácem

Děj se přesouvá do doby po Trojské válce, Helena se vrací do svého paláce ve Spartě. Není si však jistá svým postavením, neví, jestli se vrací jako Menelaova manželka nebo jen jako válečná kořist a vrátit se nechce. Král jí hned dává rozkazy, aby připravila oltář a všechny věci potřebné pro obětování Bohům. Tak Helena vstupuje zmatená do pustého paláce, u ohniště vidí zahalenou shrbenou ženu, jak tam zadumaně sedí. Helena jí volá k sobě v domnění, že je to správkyně paláce a chce jí dát rozkazy. Postava však jen zvedne ruku, aby Helenu umlčela. Uražená Helena chce odejít, když v tom jí zahalená žena zatarasí cestu. Ukazuje se, že je to jedna ze sester čarodějnic Forkyad. Helena s ní rozmlouvá o své minulosti a vysvětluje jí, proč s ní chtěla mluvit. Nakonec se jí Forkyas zeptá, co jí přikázal král obětovat. Na to jí Helena odpovídá, že jí král nesdělil, jaká bude oběť Bohům. Forkyas se zděsí, oznámí jí, že král chce obětovat právě jí. Helena se jí se svou družinou ptá na záchranu a Forkyas jim vypráví o hradu, který leží ve skalách v severské zemi a že tento hrad nikdo nedokáže dobýt. Měli by se tam tedy co nejrychleji uchýlit. Helena se jí ptá, jak se tam mohou ale dostat, Forkyas jí odpovídá. Stačilo by pouhé Helenino „ano“ a tímto hradem ji obklopí. Najednou slyší, jak se vrací král Menelaos a Helena proto rychle souhlasí s tím, aby ji čarodějka odnesla na hrad.

Vnitřní nádvoří hradu

Helena se i se svou družinou ocitá na nádvoří středověkého hradu. Helena vyzívá Forkyas, aby jí dovedla k pánovi hradu. Najednou se ozvou fanfáry a k celé

družině sestupuje sbor panošů, zbrojnošů a sluhů. Nakonec se na schodech objevuje Faust oblečen do dvorského rytířského oděvu a pomalu k Heleně sestupuje. Přivádí jí spoutaného otroka a vysvětluje Heleně, že má být potrestán za to, že neohlásil Helenin příchod, a proto nemohly být náležitě přivítány. Dává jí svolení, ať rozhodne sama o otrokově osudu. Odsouzený je vězník Lynkeus. Helena žádá Fausta, aby mu dal milost. Faust ho tedy osvobozuje a Lynkeus spolu s dalšími sluhy jí přináší k nohám truhly zlata a drahého kamení.

Faust je Helenou okouzlen a žádá ji o ruku, když v tom se zjevuje Forkyas a oznamuje jim, že se blíží král Menelaos s vojskem. Faust rozdává vojskům rozkazy k útoku, potom přisedá k zoufalé Heleně a říká jí, že by neměla žít v tomto stísněném hradu, že potřebuje volnost.

Děj se přesouvá v čase o několik let dopředu Helena s Faustem, její družina a Forkyas jsou ve stinném háji v jeskyních. Forkyas vypráví družině, že má Helena s Faustem syna Euforiona. Ten jednoho dne tančí se sborem, když se náhle ztratí a po chvíli se vrací s dívkou v náručí. Ta se vzpouzí a chce utéct, když ji Euforion nechce pustit, vznítí se a zaplápolá do výšky. Euforion za ní šplhá po skalách. Čím výše šplhá, tím je starší, až je z jinocha dospělý muž. Euforion chce ve svém kouzelném rouchu vzlétnout, Faust s Helenou ho vyděšení prosí, aby slezl dolů, ten je však neposlouchá a skáče ze skal dolů. Na chvíli jako Ikaros letí, pak ale začne padat dolů. Zřítí se mrtvý k nohám rodičů. Po chvíli se však ozve jeho hlas, Euforion na ně volá z hlubin podsvětí a prosí je, aby se k němu přidali. Helena zdrcená žalem se rozhodne přidat k synovi. Obejme Fausta a mění se zpět na ducha a mizí. Faustovi po ní zůstává jen její oděv. Její šaty se náhle mění v mrak, obklopí Fausta a unáší ho pryč. To vše pozoruje Forkyas, která se mění zpět na Mefistofela.

Velehory

Oblak přenesl Fausta do pustiny zničené válkou, tam se od něj odděluje a Faust sleduje, jak se oblak na chvíli formuje do nejasného obrysu postavy, ale za chvíli je unášen dál někam vysoko do hor. Přibíhají k němu sedmimílové boty, z nich vyskakuje Mefistofeles a boty pokračují dál v cestě. Ptá se ho, kam by teď chtěl vyrazit, jestli má na zemi ještě nějaké vytoužené místo. Faust mu odpovídá, že na zemi je ještě mnoho míst, kde je třeba vykonat mnoho skutků a pomoci lidem. Mefistofeles z toho usuzuje, že Faust touží po slávě, ten mu na to ale odpovídá, že nepochopil pravou podstatu o lidském snažení. Mefistofeles si to tedy chce nechat od Fausta vysvětlit, ten se mu unešeně rozpovídá o oceánu,

jeho kráse a nespoutané přírodní síle. Faust má však plán, jak oceán zkrotit. Vytvoří přehradu, která by oddálila část oceánu od pevniny. Zde by pak mohl zrealizovat svůj plán. Žádá proto po Mefistofelovi, aby zařídil toto přehrazení. V tom slyší válečné bubny. Mefistofeles mu vysvětluje, že po nastalé vzpouře v císařství, nyní císař táhne do boje proti těmto vzbouřencům. Faust žádá Mefistofela, aby zařídil císařovo vítězství, ten tedy pošle havrany k vodním vílám, které vytváří iluzi přívalové vlny, jež spláchne celé nepřátelské vojsko. Vojáci si tak myslí, že se topí v obrovské potopě, i když jsou stále na suché zemi. Potom Mefistofeles posílá havrany ke skřítkům pro jejich oheň. Ti příkaz splní a na bojišti proto nastává naprostá tma, ve které je slyšet řinčení zbraní a brnění. Havrani odlétají a Mefistofeles čaruje dál. Odčaruje vojákům půdu pod nohama, do toho přičaruje jiskry a falešné řinčení zbroje, které vojáky ještě více zmate. Knězka tmy Ericho se na celý výjev dívá se shora, když bitva končí, odchází a císař tak vyhrává bitvu.

Širá krajina

Za nějaký čas se jednou večer sejdou u večeře Poutník, stará Baucis s Filemónem, lidé kteří žijí celý svůj život na pobřeží, a baví se o tom, jak císař daroval za vítězství Faustovi část půdy. Právě tu část pobřeží, kde již tak dlouho žijí, o tom, jak zde vybudoval svůj palác a celé dny zde kope obrovský průplav. Faust chce tuto půdu věnovat lidem i se statky, které zde vybuduje, ale lidé nevěří, že zem na pobřeží může být úrodná.

Palác

Faust na půdě, kterou dostal darem od císaře, vybudoval obrovský palác. Nyní, když je znovu starý, prochází se po zahradě paláce, ale stále není spokojený. K paláci připlouvá Mefistofeles z dlouhých cest po moři a přiváží s sebou dvacet lodí naložených nejrůznějším drahým zbožím. Vypráví Faustovi, jak se mu povedlo k jejich třem lodím získat těch sedmnáct dalších, naložených bohatstvím a myslí si, že právě obrovské bohatství je cílem Faustova života, který naplní smysl jeho žití. Faust je však stále nespokojený, dívá se dolů na dům Baucis a Filemóna, je nespokojený, že s nimi musí sousedit, když jim nabídl krásný nový velký dům a žádá proto Mefistu, aby to s nimi zařídil, i kdyby to mělo být násilím.

Hluboká noc

Věžník Lynkeus stojí na zámecké hlásné věži a zpívá si. Najednou spatří na pobřeží plameny. Dům kde žijí Baucis a Filemón i celý jejich pozemek zachvátil velký požár. Lynkeus běduje nad osudem těch dvou. Pod věží stojí Faust a vše pozoruje, poslouchá tklivou píseň věžníka, ale věří, že až Bauci a Filemónovi věnuje ten dům, budou mu za nějaký čas oba vděční a on bude moci na jejich vypáleném pozemku postavit vytouženou pozorovatelnu. Mefistofeles přibíhá zpět k Faustovi a vysvětluje mu, že oba staří lidé leknutím zemřeli a že u nich našel ještě někoho třetího. Cizí muž na Mefistu zaútočil, tak ho zabili také, avšak při boji chytil od jiskry dům. Nyní tam všichni tři hoří. Faust je otřesen, vynadá Mefistofelovi, že chtěl pouhou výměnu, ne je zabít a pozemek ukrást.

Půlnoc

O půlnoci se objevují u dveří Faustova paláce čtyři šedivé ženy. Jsou to sestry Bída, Dluh, Starost a Strast. Tři z nich odchází s tím, že u takového boháče nepochodí, jen Starost proklouzne dovnitř. Když odchází, potkávají další sestru, k paláci se blíží Smrt. Faust v paláci sleduje čtyři ženy a všimne si, že odchází pouze tři, jedna tedy musela zůstat. Lituje, že nyní opět na sklonku života je stále tam, kde byl i poprvé, předtím než potkal Mefistofela. Že mu magie a zaklínadla nepřinesly útěchu v životě. Lituje, že se tehdy neodvrátil od magie a nevrátil se zpět k přírodě. Najednou uslyší zaskřípat dveře, ale nikoho nevidí, volá proto do tmy. Ze tmy se ozve Starost, že je tu s ním. Faust se ptá, proč je tady a chce ji poslat pryč, Starost však zůstává na místě a vysvětluje mu, že jí nemůže poslat pryč ani ji nijak zaříkat. Faust jí říká, že ho celý život poháněla touha a že na něj Starost nemá žádnou moc. Starost mu vysvětluje, že může ovlivnit kohokoli, bez ohledu na jeho touhy, cíle nebo bohatství a že on spěje do pekla. Řekne mu, že bude umírat slepý, dýchne na něj a zmizí. Faust náhle oslepne. Druhý den svolává všechny sluhy, ať se dají do díla, že musí co nejdříve dokončit práci s průplavem a zúrodnit jeho zem, kterou chce věnovat lidem.

Nádvoří před palácem

Mefistofeles dohlíží na lemury, kteří mají vyměřovat půdu. Faust vychází z paláce, ve své slepotě slyší řinkot náradí a chce, aby co nejdříve oddálili moře od břehu a získali tak novou pevninu. Volá Mefistofela k sobě a přikazuje mu, aby sehnal další lidi, kteří zde budou kopat kanály. Faust má vizi, chce věnovat těmto lidem, kteří zde pracují, úrodnou, svobodnou zem, kde by mohli žít. Věřící, že když si lidé tuto zemi sami vybudují, budou si jí více vážit, rád by se k nim

přidal, ale cítí, že toho nebude již schopen. Najednou padá mrtvý k zemi, lemuři ho zachytí a pokládají ho. Mefistofeles k němu přichází.

*„Slast, štěstí byly pro něj nuda, zvyk,
jen v ustavičných proměnách si medil,
poslední, špatný, prázdný okamžik
chtěl, chudák, prožívat co nejdýl.
Mně odporoval ze všech sil,
teď leží v písku, čas tu zvítězil.
Hodiny ztichly...“⁶⁵*

Pohřbívání

Lemuři pohřbívají Faustovo tělo, Mefistofeles chce naplnit smlouvu a odnést jeho duši, obává se však, že mu duše nepřipadne, nebo že se Faustova duše pokusí utéct. Vyzívá proto další ďábly, aby hlídali Faustovo tělo a duši. Přicházejí andělé, Mefistofeles nabádá ďábly, aby se jich nebáli, protože andělům Faustova duše nenáleží. Jak se ale andělé více přibližují, ďáblové utíkají zpět do pekla. Nakonec zůstává jen Mefistofeles, andělé zaplňují celý prostor a Mefistofeles jimi začíná být poblouzněn. Mísí se v něm nenávist a láska k nim, ani si nevšimne, že andělé sebou berou Faustovu duši a odlétají s ní k nebesům. Mefistofeles se probírá s poblouznění a chytá ho veliký vztek, že se nechal takto okrást o cennou duši, které věnoval tolik úsilí a času.

Nebe

Andělé v nebi prozpěvují, že zachránili Faustovu duši. Jelikož se celý život nesmířil s pouhou zahálkou a povrchní slastí, kterou mu peklo nabízelo, ale celý život se o něco snažil a ani na sklonku života nemyslel jen na sebe, protože chtěl vybudovat svobodnou zem pro lidi. Zasloužil si svoje místo na nebesích. Kajícnice prosí u Panny Marie, mezi nimi je i Markétka, jelikož před svou smrtí litovala svých hříchů a kála se, zasloužila si i její duše být v nebi. Markétka oroduje u Panny Marie za Faustovu duši a ta jeho duši přijímá do nebe, kde se přidává k Markétce.

⁶⁵ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, s. 278

*„Žítí je pouhý sen,
za nějž jsme vděčni;
nepopsán, nezjeven,
život je věčný;
dokonalá věčnost jen,
co nestihl čas;
jen věčná láska žen
povznáší nás.“⁶⁶*

3.3.1 Literární interpretace

První díl tohoto dramatu je vyobrazením vnitřního rozporu člověka, kdy se jedinec snaží obsáhnout svým věděním celý vnější svět, ale zároveň je v něm vědomí, že toho nelze dosáhnout za celý jeho život. Je to touha po poznání, která utváří člověka od jeho dětství až do smrti. Právě takovým člověkem je Faust, který touto nenaplněnou touhou a sny, jeho zoufalou snahou obsáhnout veškeré vědění světa představuje čistou lidskost v tomto příběhu.

Do vyprávění nás však uvádí archandělé v Prologu, kteří jsou zde vyobrazeni jako zhmotnění jednotlivých přírodních jevu na zemi a spolu s těmito jevy opěvují život a jeho proměnlivost. Proti nim vystupuje Mefistofeles, který je také součástí nebeského řádu, ale znázorňuje protiklad, je vlastně hlavním opakem kladu na zemi.⁶⁷ Zlo tedy vnímá jako podnět pro dobro a jeho výstupy se tak nesou v ironickém duchu.

V první části dramatu je vyobrazen Faustův přerod z čistě intelektuální roviny jeho osobnosti do citové až pudové podstaty. Základem pro zrození jeho citové epochy života je postava Markétky. Její jednání vůči Faustovi je založeno čistě na jejích citech a na její bezprostřednosti, se kterou své city naplňuje. Její

⁶⁶ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, s. 288
[Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, 225-288

[Srov.] GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. Vyd. 1. Praha:

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 311-660

⁶⁷ [Srov.] BRATRÁNEK, František Tomáš. *Výklad Goethova Fausta*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, s. 23

čistá, upřímná a přímá svým způsobem jednoduchá povaha působí až dětinsky a vytváří tak opak k Faustově vnitřní rozpolcenosti.⁶⁸

Na první pohled se tak zdá, že Faust svou nezkrotnou touhou po Markétce a jeho sobeckým jednáním pro naplnění této touhy čím dál více naplňuje Mefistofelovy plány pro získání jeho duše.

Skutečností je, že právě láska k Markétce se stane klíčem k odpoutání Fausta od Mefistofela. Je to její smrt, která probouzí ve Faustovi znovu jeho niternost a odvrací ho od povrchního života.

Tento díl má tedy jasně stanovenou dějovou linii s pečlivě vyobrazenou charakteristikou postav. Může se zdát, že druhý díl oproti první části jednotu postrádá.

Faktem je, že příběh má stejně pevně stanovenou dějovou linku, jen není tak jasná jako v prvním dílu. Je zde výraznější prolínání příběhů postav, častější časové pomlky a celý díl v sobě nese mnohem více symboliky.

Když se Faust probouzí na rozkvetlé louce, je to vlastně vyobrazení jeho smíření se smrtí Markétky a nalezení vnitřní jednoty. K posunu dochází na císařském dvoře, zde panuje značný rozkol. Říše se pomalu rozpadá pod vládou požitkářského císaře, který nejeví přílišný zájem o své povinnosti. Zde jsou Faust s Mefistofelem zdánlivou záchranou, když zachraňují tuto zemi vynálezem papírových peněz. Ve výsledku však jen prohlubují císařovo požitkářství. To se projevuje ještě více, když chce císař po Faustovi, aby mu vyvolal Parida s Helenou jako ideál krásy.⁶⁹

Když Faust císaři slíbí, že vyvolá Parida a Helenu a jde s tímto příkazem za Mefistem, je zde patrné, že Mefisto je v tomto směru v koncích. Jelikož znázorňuje vše, co je na zemi povrchní a špatné, nemůže chápat ideál krásy a nemá tedy moc ho vytvořit. Přiznává, že nemůže vytvořit nic ideálního, jelikož jeho moc je protikladem ideálna. Protože je vázaný smlouvou k Faustovi, nerad mu přiznává, že zná prostředek, jak ideál krásy získat, a to od Matek. Ty zde ve své podstatě představují veškerou existenci všech věcí.⁷⁰

Když se Faust vrací do rytířského sálu a vyvolává od Matek Helenu, probouzí se v něm opět touha a vášeň. Rázem se tak jeho podstata vrací zpět

⁶⁸ [Srov.] tamtéž, s. 33

⁶⁹ [Srov.] BRATRÁNEK, František Tomáš. *Výklad Goethova Fausta*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, s. 83

⁷⁰ [Srov.] tamtéž s. 100

k povrchní sobecké touze a požitkům. To dokazuje jeho snaha o zničení Parida, aby mu nestál v cestě k Heleně, kdy jí touží vlastnit. Tento duševní návrat k povrchnosti v něm vyvolává duševní rozpor jako na začátku a je přenesen do svého starého pokoje do doby, kdy uzavřel smlouvu s Mefistofelem. Je to vlastně zobrazení jeho duševního rozpoložení. Vydává se hledat Helenu a na Farsalských polích se setkává s mnoha rozličnými postavami z antické mytologie.

Poté se děj přesouvá před palác krále Meneláa. Hlavní postavou tohoto dějství je Helena, ta je zde vnímána jako zosobnění umění, jako neměnný ideál krásy a v protikladu s ní zde vystupuje Forkyas-přeměněný Mefistofeles. Je za ni převlečený, protože v říši krásy musí vystupovat jako její opak. Když se Helena dostává na Faustův gotický hrad, jedná se o znázornění uměleckých forem, jelikož Helena představuje vnější krásu a zosobňuje umění, je její příchod ze Spartského paláce na hrad přerod umění z klasického k romantickému. Faust je zde tedy představitelem romantiky.⁷¹

Faust s Helenou se z gotického hradu uchylují do stinného háje a mají spolu syna Euforiona. Ten bývá většinou spojován s moderním uměním,⁷² jako jeho zosobnění. Především vyobrazení jeho nespoutané povahy přibližuje svobodu moderního umění.

Když Euforion umírá a zdrcená Helena za ním odchází do podsvětí, zaniká s ní skutečná forma ideálu krásy a umění. Mefistofeles se tak může proměnit zpět do své podoby, jelikož zde již nevytváří protiklad.⁷³

Faust se vrací k samotě, když se k němu dostává Mefisto, jež se mu vysmívá za jeho návrat k osamocení a přírodě. Snaží se mu toto rozpoložení zošklivit a navrátit ho tak vnějšímu prožívání života, protože cítí, že ho opět ztrácí, stejně jako po smrti Markétky. Faust ho však odmítá, nechce se vrátit k povrchnosti. Ve své duši se mu rodí sen o jeho naplnění života. Tyto plány chce uskutečnit pouze svou snahou a silou, aniž by usiloval o moc, bohatství, nebo slávu. Mefistofeles věří, že Faustovu vůli ještě zlomí, protože ve svém povrchním vnímání vnějšího světa nechápe hlubší pohnutky ve Faustově duši⁷⁴ a přislíbí mu pomoc s jeho plánem.

⁷¹ [Srov.] BRATRÁNEK, František Tomáš. *Výklad Goethova Fausta*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, s. 127

⁷² [Srov.] tamtéž, s. 123

⁷³ [Srov.] BRATRÁNEK, František Tomáš. *Výklad Goethova Fausta*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, s. 134

⁷⁴ [Srov.] tamtéž, s. 136

Ve Velehorách jsou svědky bitvy císaře proti vzbouřencům. Faust chce, aby Mefistofeles císaři pomohl čistě ze soucitu. Císař tak bitvu vyhrává.

Děj se přesouvá o řadu let dopředu na pobřeží, kde jsou nám představeni Baucis a Filemón. Ti zde zosobňují čistou lidskost a pokoru.⁷⁵ Faustovi se již podařila vybudovat rozsáhlá říše s úrodnou půdou, stále však ještě není odpoután od vlivu Mefista. Má v sobě ještě silnou stinnou stránku sobeckosti, která ho zaslepuje a není tak schopen vidět, jak daleko se svým snem došel. Chce za každou cenu získat pozemek starých manželů. Toho využije Mefistofeles, který se v něm snaží samozřejmě sobeckost ještě více přiživit a lstí získá od Fausta svolení, že manžele může vystěhovat násilím, čímž může přiblížit jeho duši zase více peklu. Mefisto manžele zabíjí, zapaluje jejich pozemek a v domnění, že Faust se už přidal na jeho stranu, mu tuto novinu sděluje. Tato zpráva Fausta šokuje natolik, že je tento čin pro něj procitnutí a zcela se vymaňuje z vlivu Mefistofela.

O půlnoci vstupuje do paláce personifikace Starosti a přichází za Faustem. Ten se sice snaží popřít, že by jí kdy v životě poznal, ale ve svém nitru cítí starost o naplnění svých snů. Faust ji však i přes jeho pocity stále popírá a tak Starost odchází. Před odchodem ho ale ještě oslepí. Je to vlastně ironické oslepení, když celý život neviděl jeho smysl a nyní, když ho už našel, skutečně oslepl, aby nemohl vidět naplnění svého životního cíle.⁷⁶ Faustovi tak byl sice zastřen vnější svět, ale díky tomu se mohl ještě více ponořit do svého nitra a smířit se sám se sebou a svým životním údělem. To ho ještě více nutí, dokončit co nejrychleji realizaci svého snu o svobodné zemi.

Druhého dne má Faust už ve svém nitru klid, je smířený se svou lidskostí a svým životním údělem. Tím, že ve svém nitru cítí naplnění svého snu a myslí na ostatní lidi, kterým věnuje tuto svobodnou zem, se zbavuje svého sobectví, a tím i posledních stinných stránek jeho nitra. Nyní již čeká zcela smířený na přicházející konec. Mefistofeles však nic z toho, co se ve Faustovi děje, nemůže poznat, protože chápe jen povrchně a city mu nic neříkají. Myslí si, že nad Faustem již zcela vyhrál. Věří, že vše, co Faust vybuodoval, bylo z pouhého rozmaru a touhy po slávě a brzy se tak naplní jeho smlouva. Přesně ve své ironii kope s lemury Faustovi hrob. Když Faust umírá, Mefistofeles se hned ujímá jeho tělesné schránky, myslí si, že Faust dosáhl uspokojení naplněním svého

⁷⁵ [Srov.] tamtéž, s. 140

⁷⁶ [Srov.] BRATRÁNEK, František Tomáš. *Výklad Goethova Fausta*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, s. 143

povrchního snu, protože neví nic o pohnutkách, které Fausta k jeho cíli vedly. Přesto si ale není jist, že mu Faustova duše skutečně náleží, možná, že vycítil, že se mu Faust před smrtí vzdálil a přivolává na pomoc další dábly, aby hlídali Faustovo tělo a nenechali jeho duši uletět. K hrobu přilétají andělé a zahání dábly tím, že na ně hází okvětní lístky růží, jako symbol lásky, jelikož ďáblové nechápou hlubší význam lásky jako citu, ale nahlíží na ní jen povrchně jako na prostý pud, který člověka spaluje. Lístky se při doteku s nimi mění na spalující plamen. Tak získávají andělé Faustovu duši a odlétají s ní do nebe.

V nebi před Madonou oroduje za Faustovu duši Markétka. Jelikož Markétka před smrtí litovala svých činů a prosila Boha o odpuštění, mohla být přijata do nebe jako kajícnice. Byla to právě Markétka, která probudila ve Faustovi čistý cit a odvrátila ho od prospěchářství⁷⁷, pomohla tak Faustově duši dostat se do nebe.

Je to tedy nakonec ryzí cit, jako symbol čistoty, který je silnější nad veškerou magií a temnými silami.

4 Faust v české ilustraci a knižní tvorbě 20. a 21. Stol.

Faust patří mezi nejvíce publikovaná díla. Vyšly desítky publikací Fausta a část z nich byla také ilustrovaná. V České republice byli nejvýznamnější ilustrátoři tohoto díla především Vladimír Tesař, Oldřich Kulháněk, Zdeněk Ziegler a Vladimír Vimr.

Je nutné podotknout, že česká tvorba byla ovlivněna vládnoucí komunistickou stranou v letech 1948 až 1989, kdy byla česká umělecká scéna omezena cenzurou. Tato cenzura se nevztahovala jen na díla českých autorů, ale i na moderní světovou tvorbu.

4.1 Vladimír Tesař

Narodil se v Praze roku 1924. Byl to významný grafik, ilustrátor, typograf, malíř a scénograf. Nejdříve studoval na Státní grafické škole v Praze, potom odešel studovat na Akademii výtvarných umění, kde se studoval grafiku a scénografii. Dále také vystudoval Akademii múzických umění.

⁷⁷ [Srov.]BRATRÁNEK, František Tomáš. *Výklad Goethova Fausta*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, s. 150

Ilustroval desítky nejznámějších titulů, ať už z české nebo světové literatury a navrhl řadu knižních obálek. Mezi jeho nejznámější tvorbu patří například ilustrace ke knize *Babička* od Boženy Němcové nebo *Božské komedie*, kterou napsal Dante Alighieri, či knižní obal k dílu Egyptan Sinuhet. Především však ilustroval *Fausta*. Jednalo se o speciální vydání ke 150. výročí úmrtí autora Johanna Wolfganga Goetha. K této knize dělal také obálku.

Byl členem sdružení skupiny M57

Zemřel 12. října 2008 v Praze.⁷⁸

4.2 Oldřich Kulhánek

Patří mezi celosvětově uznávané umělce. V České republice je znám především jako autor návrhů/grafik/designu českých bankovek.

Narodil se v Praze roku 1940 26. února a vystudoval zde Výtvarnou školu a později nastoupil a Vysokou uměleckoprůmyslovou školu. Od 70. let se potýkal s komunistickým režimem, když byl roku 1971 zatčen StB za údajné hanobení komunistických vládních představitelů. Ve vězení setrval měsíc, než byl propuštěn, ale od té doby byl neustále sledován a vyslýchán. Jeho grafiky odsoudil soud zničit, ale nakonec nebyly zničeny, jen „zabaveny“. Rovněž dostal samozřejmě zákaz jakéhokoli publikování nebo výstav.

Po revoluci v roce 1989, kdy byl komunistický režim svržen, odjel do Ameriky a zde účastnil několika seminářů a výstav. Potom v letech 1992-1993 vytvářel podobu nových českých bankovek, které jsou používány i v současnosti.

Zemřel 28. ledna 2013.⁷⁹

⁷⁸ [Srov.]Vladimír Tesař: *životopis* [online databáze]. 1999 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: http://www.galerieart.cz/prodej_tesar.htm

⁷⁹ [Srov.]Oldřich Kulhánek: *životopis* [online databáze]. 2013 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.oldrichkulhanek.cz/>

4.3 Zdeněk Ziegler

Je uznávaný grafik, typograf a pedagog.

Narodil se 28. října roku 1932 v Praze. Jeho původním přáním bylo stát se doktorem, ale nakonec vystudoval v Praze na ČVUT architekturu. Mnohem více ho však oslovila typografie a grafický design., kterému se věnoval od 50. let. Je znám především svými plakáty k divadelním a filmovým představením nejen české tvorby, ale i zahraniční. Dělal například plakát k filmům *Půlnoční kovboj*, *Muž pod postelí*, *Svedená a opuštěná* a mnoho dalších. Za svou tvorbu dostal řadu ocenění a to i v zahraničí, kde byl například oceněn cenou *Zlatý Hugo* za nejlepší plakát.

Od 60. let se začal mimo typografie a grafiky více zabývat také knižním designem, kterému se věnuje převážně i dnes. Dělal například novou edici klasické literatury nebo edici filozofie a knižní obálku a ilustrace k Faustovi v roce 1973. Ve své tvorbě zůstal věrný typografii

Mimo jiné je také znám tvorbou poštovních známek.

V roce 2012 byl za svou celoživotní tvorbu uveden do síně slávy.⁸⁰

4.4 Vladimír Vimr

Patří také mezi grafiky, typografy, malíře a ilustrátory. Narodil se 7. září 1954 v Praze. Vystudoval uměleckoprůmyslovou školu v Praze. Vytvořil ilustrace a knižní obálku ke knize *Faust a Markétka*, za kterou v roce 1983 získal ocenění za *nejkrásnější knihu roku*. Mezi jeho současnou tvorbu patří například grafický design ke knize *Cesta Ypsilon*, ve které je bohatý soubor fotek, který mapuje členy a tvorbu divadla Ypsilon.⁸¹

⁸⁰ [Srov.] ZIEGLER, Zdeněk. *Artmix-ivysílání: V síni slávy*, TV, ČT2. 10. dubna 2013. 22:50

[Srov.] *Aulos: Zdeněk Ziegler* [online databáze]. 2014 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.aulos.cz/page1.php?s=333>

[Srov.] *Design portál: Recenze knihy "Zdeněk Ziegler For Eyes Only"* [online databáze]. 2008 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.designportal.cz/>

[Srov.] HLAVSA OLDŘICH, WICK KAREL, *Typographia 3*, Vyd. 1. Praha:

SNTL-Nakladatelství technické literatury, 1986, s. 234-235

⁸¹ [Srov.] VLADIMÍR, Vimr. *Třiatřicetři, epizoda 167: výboj TV*, ČT art.

2. listopadu 2014.

4.5 Pavel Bušta

Patří mezi nejmladší umělce, je současný básník, prozaik a žurnalista. Narodil se v roce 1991. Studuje na Karlově univerzitě, na Fakultě humanitních studií. Ve svých sedmnácti letech už stihl napsat knihu *Expres Praha Radošín*, jedná se o soubor povídek, kde rozebírá své životní příhody z období dospívání. Za toto dílo získal v roce 2012 3. místo v soutěži *Cena Evalda Schoma*. Další literární díla, která napsal, jsou: básnická sbírka *Dvojtváří* z roku 2013 a soubor povídek *Sigmundovy můry vydané 2015*. V tomto roce také ilustroval nové vydání *Fausta* s překladem Olgy Maškové.⁸²

5 Typografie

„Už Komenský píše, že nejkrásnějším darem božím je vynález tiskových liter, jimiž se knihy nesmírně rychle rozmnožují.“⁸³

Typografie je umělecký obor, který v sobě zahrnuje písmo, jeho vizuální a estetickou podobou a techniky tisku. Písmo a text jsou součástí každodenního života a jsou také jedním z hlavních komunikačních prostředků. V tomto směru se však typografie nezabývá pouze textem, ale především řeší vypovídající hodnotu písma vyplývající z jeho vizuální podoby. Styl písma je důležitým prvkem nejen z hlediska čitelnosti textu, ale také pro vyjádření emoční stránky písemného sdělení. Vizuální podoba písma tedy obohacuje text o další význam. Tím se písmo stává součástí umění a uměleckého vyjádření.

Ke spojení písma a umění došlo především díky novým technologiím tisku a s přístupem moderní techniky, kdy se tisk písma zjednodušil a zdokonalil. Na písmo už nejsou kladeny tak přísné požadavky. To sice v mnohém pomohlo rozvoji písma i typografie, ale na druhou stranu písmo přišlo o osobitost, kterou mu dodává ruční tisk.⁸⁴

⁸² [Srov.] *Tiskali: Osobnosti Bušta Pavel* [online databáze]. 2016 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/pavel-busta#cv>

[Srov.] *Databáze knih: Pavel Bušta* [online databáze]. 2008 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/autori/pavel-busta-32143>

⁸³ PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. Vyd. 2., rozš. Brno: Host, 2012, s.38

⁸⁴ [Srov.] AMBROSE, Gavin a Paul HARRIS. *Grafický design: typografie*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2010, s. 6

„Typografie zůstala beze změny skoro pět set let. A pak se pro jistotu změnila úplně. Ruční práci nahradil počítač a odlévané písmo digitální soubor.“⁸⁵

„Potištěné stránky jsou sice obvykle bez kazu, ale jaksi podivně tupé, ploché a prázdné, nepatrný film barvy je vsáklý do papíru a nevytváří už ten krásný olejový grátek, ladný hřebínek barvy na okraji liter.“⁸⁶

Knihu, její design a ilustraci typografie spojuje. Ilustrace a typografie jsou si velice blízké, jelikož mají společný základ v textu, ze kterého vycházejí. Zároveň se ilustrace a typografie mohou doplňovat nebo se dokonce prolínají. Protože má písmo i svou estetickou a zároveň informační hodnotu, je ve své podstatě také ilustrací.

Typografie je také nedílnou součástí grafického designu. Ten je důležitý pro vizuální podobu knižního obalu.⁸⁷ Jelikož knižní obal je to první co čtenář uvidí, musí mít jasnou sdělovací a estetickou hodnotu, aby byla kniha pro čtenáře přitažlivá hned od prvního pohledu. Grafický design je druh umění, který vypovídá o daném produktu. Toto umění především vyjadřuje určitý názor nebo myšlenku, která je zprostředkována širokému okolí.⁸⁸ Základem grafického designu je tedy sdělení. Tento design má mnoho společného s reklamou.

Dalším důležitým prvkem, který doplňuje grafický design a typografii a má velkou vypovídající hodnotu, je barva. Barva působí především na emoce diváka. Jak je barva vnímána, je zakotveno v každé kultuře jinak a je tedy nutné brát v potaz, pro koho je design určen.⁸⁹ Jenom díky barvě může být dílo vnímáno odlišně.

Hlavním cílem pro knihu je potom spojení těchto čtyř prvků; typografie, grafického designu, barvy a ilustrace tak, aby bylo dílo srozumitelné pro diváka, mělo pro něj tedy jasnou vypovídající hodnotu a zároveň si hned na začátku získalo jeho a zájem. Jde tak o jakési navázání dialogu diváka a daného díla.

[Srov.] HLAVSA, Oldřich a Karel WICK. *Typographia 2*. Vyd. 1. Praha:

Státní nakladatelství technické literatury, 198, s. 19-23

⁸⁵ PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. Vyd. 2., rozš. Brno: Host, 2012, s. 39

⁸⁶ Tamtéž 39

⁸⁷ [Srov.] SAMARA, Timothy. *Grafický design: základní pravidla a způsoby jejich porušování*. Vyd. 1. V Praze: Slovart, 2008, s. 6-7

[Srov.] HLAVSA, Oldřich a Karel WICK. *Typographia 2*. Vyd. 1. Praha:

Státní nakladatelství technické literatury, 1981, s. 18-19

⁸⁸ [Srov.] SAMARA, Timothy. *Grafický design: základní pravidla a způsoby jejich porušování*. Vyd. 1. V Praze: Slovart, 2008, s. 6-7

⁸⁹ [Srov.] SAMARA, Timothy. *Grafický design: základní pravidla a způsoby jejich porušování*. Vyd. 1. V Praze: Slovart, 2008, s. 14-15

II. DIDAKTICKÁ ČÁST

Faust jako inspirační zdroj pro hodinu výtvarné výchovy na ZŠ nebo ZUŠ.

Základní dějová linka Fausta má ve své podstatě pohádkový příběh, ve kterém se řeší základní otázka boje mezi dobrem a zlem

Faust je poutavý svým „pohádkovým“ příběhem nejen po stránce narativní, ale také umělecké. Hlavní postavy vytváří poutavý děj a jsou zajímavé i jako inspirační zdroj pro výtvarnou činnost.

Příprava učitele na výtvarnou lekci na ZUŠ

Škola:

ZUŠ Václava Pichla Bechyně

Ročník:

Časový úsek:

2 vyučovací hodiny

Datum:

Výtvarný materiál:

čtvrtky větší A3, barevné papíry, látky, knoflíky, korálky, špejle, lepidlo, pevný provázek, pastelky, fixy nůžky, tužka apod.

Vzdělávací a výchovný cíl:

- seznámení dětí s literárním dílem klasické německé literatury
- využití fantazie a představivosti
- práce s formátem
- seznámení dětí s technikou asambláže, zdokonalení práce s nůžkami

Námět:

Cílem je vytvořit z papíru a ostatních materiálů loutky hlavních postav z dramatu Faust- Fausta, Mefistofela a Markétky. Loutky mají mít pohyblivé klouby svázané provázky.

Úkol:

Žáci si rozhodnou, kterou hlavní postavou z uvedeného příběhu se budou zabývat. Potom si načrtnou postavu na papír a vymyslí si její podobu. Dále si nakreslí loutku na čtvrtku a zvláště její pohyblivé části (ruce). V další hodině si podle náčrtu postavy vytvoří finální model loutky, postavu vystříhnou a jednotlivé pohyblivé části sváží provázkem na uzlík po obou stranách, tím vytvoří pohyblivý kloub. Loutky potom dotvoří pomocí látek, bavlnek, barevných papírů, korálek, pastelky apod. Nakonec kvůli zpevnění podlepí tělo loutky špejlí, která bude vést od hlavy nahoru. Tím vytvoří dvourozměrnou pohyblivou loutku s asambláží, která se bude dát vodit svrchu.

Motivace:

Žákům je stručně a zjednodušeně představen příběh Fausta, který je vzhledem k jejich věku laděn spíše do pohádkové formy a jsou jim představeny tři hlavní postavy Faust, Mefistofeles a Markétka. Dále jsou jim pokládány otázky ohledně loutkového divadla, loutek a pohádkových postav. Jaké znají záporné postavy z pohádek, které jsou kladné postavy. Čím se vyznačují postavy záporné a čím se vyznačují kladné, jakou mají například barvu, vzhled, vystupování apod. Jaké jsou typy loutek. Potom jsou jim interpretovány správné odpovědi a ukázány ilustrační příklady, které vystihují základní podstatu požadované práce.

Hodnocení:

Žáci si vzájemně zhodnotí a představí své práce pod dohledem učitele. Zdůrazní zejména nápaditost prací a vizuální stránku. Učitel poukáže na zajímavé nápady nebo techniku provedení práce.

III. PRAKTICKÁ ČÁST

6 Tvorba ilustrací a knižní design k dílu Faust

Tato diplomová práce pojednává o díle Faust od Johanna Wolfganga Goetha. Zabývá se rozborem tohoto díla, životem autora a typografií s knižním designem. Praktická část práce vychází z poznatků teoretické části a jejím cílem je vytvoření ilustrací a knižního designu k tomuto dílu. Tím navazuje tak na mou bakalářskou práci.

6.1 Inspirace

Hlavním inspiračním zdrojem pro zhotovení ilustrací a knižního designu bylo nejen dílo samotné, ale především tvorba českých ilustrátorů, typografů a grafiků, kteří se tímto dílem také zabývali. Protože česká umělecká tvorba měla v tomto směru naprosto jedinečný styl, který ve své době ovlivnil i světovou uměleckou scénu.

Inspirací pro vlastní ilustrace byl *Faust* ilustrovaný Vladimírem Tesařem, na jehož díle mě zaujal uvolněný až expresivní styl kresby a použití barev, ale především pak příběh samotný, jehož narativní stránka je tak silná, že dokonale rozvíří fantazii a příběh se tak odehrává před očima.

6.2 tvorba ilustrací

Jelikož má diplomová práce navazuje na práci bakalářskou i zde jsem zvolila pro ilustrace lavírovanou perokresbu s akvarelem. Na rozdíl od mé bakalářské práce je ale perokresba spíše doprovodným prvkem, který zvýrazňuje a dokresluje část ilustrace. Hlavním výrazným prvkem v ilustraci je rozpíjený akvarel. Perokresba má uvolněný charakter.

V první fázi byly návrhy dělané technikou tmavé lavírované kresby s detailní perokresbou a formát byl přes celou A4. Z těchto prvních návrhů jsem potom využila jako ilustrace malé výřezy detailů.

Bylo obtížné určit, pro které části příběhu vytvořit ilustrace. Kromě hlavních postav, pro mě byly nejzajímavější části prvního příběhu například: vyvolání démona země, kterého se Faust zalekl, první setkání Fausta s Mefistofelem, kdy se před ním Mefistofeles proměnil ze psa do podoby člověka a omlazení starého Fausta po vypití lektvaru od čarodějnice.

Barevnost ilustrací vychází z psychologie a symboliky barev a podtrhuje tak emoční stránku ilustrace, která vychází také z příběhu. Například u portrétu Markétky je zastoupena ve velké míře modrá, protože symbolizuje vnitřní klid a smíření. Dále je zde v malé míře také černá, která se objevuje na všech ilustracích, protože symbolizuje temnotu, kterou sebou přinesl Mefistofeles. Fialová barva zase symbolizuje magii a mystiku, proto se vyskytuje například na ilustraci Mefistofela měnícího se z pudla na člověka apod.

6.3 Postup práce

Jelikož se většina publikací Fausta svým formátem liší, zvolila jsem pro maketu knihy, dvě přibližně stejné knihy formátu menší A4. Kniha je bez přebalu čistě černá i včetně ořízky, slouží tak jako model pro knižní přebal, který nenarušuje celkový vzhled.

Pro knižní obal jsem vytvořila ilustraci, která představuje velké písmeno F jako iniciálu Fausta. Celkový vzhled písmena koresponduje s ostatními ilustracemi v knize. Tím se spojilo písmo a ilustrace do jednoho celku. Tato ilustrace odkazuje na uzavření smlouvy mezi Faustem a Mefistofelem, která je ústředním motivem celého příběhu. Je jak na přední straně knihy, tak na jejím hřbetě. Knižní obálku dotváří písmo, které je stejné jak pro název knihy, tak pro jméno autora. Jde o font *Agency FB*. Na zadní straně obálky je úryvek z knihy, ten odkazuje na část příběhu, kdy Faust vyvolává démona země. Pro úryvek textu jsem zvolila font *Cataneo BT*. Na zadní straně obálky je dole logo fiktivní designérské společnosti, které dotváří celkový dojem knižního přebalu. Logo se skládá z iniciál mého jména, pro iniciálu M jsem zvolila font *Eras Bold ITC* a pro P font *Nirmala UI*. Iniciály jsou upravené a spojené do jednoho celku. Barevnost loga je společná s barevností celého knižního obalu. Barvy pro obálku byly vybrány tak, aby na první pohled zaujaly, proto jsou ve výrazném kontrastu, který ale nepůsobí křiklavě. První design je bílý s černo-červenou ilustrací a červeným textem a druhý je černý s bílou ilustrací a červeným textem. Třetí doplňující design má celou černou ilustraci s bílou obálkou a tmavě oranžové písmo.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo vytvořit celkový knižní design a ilustrace k celosvětově uznávanému dílu Johanna Wolfganga Goetha- Faust.

Nejdříve bylo důležité zjistit a utřídit si informace o autorovi jeho životě a událostech, které ho ovlivnily nejen v životě, ale i v jeho tvorbě. Protože životní události se neustále promítají do toho, co děláme, jak jednáme a jak se cítíme. U spisovatele je tato skutečnost naprosto klíčová k vytvoření dobrého příběhu.

V teoretické části jsou proto zmapována důležitá životní období autora a především lidé, kteří měli vliv na jeho literární rozvoj.

Naprosto stěžejní z celé teoretické části byl rozbor literárního díla Faust, který je nezbytným teoretickým základem pro praktickou část. Významnou část tvoří inspirační zdroje v autorech české grafiky, knižního designu a ilustrací z 20. a 21. století.

V didaktické části byly využity poznatky části teoretické, které byly převedeny do lekce výtvarné hodiny na ZUŠ. Hodina vycházela z námětu Fausta a byla zaměřena na tvorbu loutek hlavních postav příběhu.

Hlavní náplní praktické části bylo vytvoření deseti ilustrací a knižní obálky k příběhu Fausta. I když dobrou knihu tvoří její příběh, design knihy je možná ještě důležitější, protože na tom, jak bude kniha vypadat, závisí, jestli si jí někdo všimne a koupí. Ani takové dílo jako je Faust, by se neobešlo bez dobré knižní obálky a ilustrace podtrhnou poutavou stránku příběhu.

Zdroje

Odborná literatura

- AMBROSE, Gavin a Paul HARRIS. *Grafický design: typografie*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2010, 175 s. ISBN 9788025129678.
- BOERNER, Peter. *Goethe*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1996, 163 s. ISBN 80-7198-085-4.
- BOK, Václav, Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ a Jiří VESELÝ. *Slovník spisovatelů: německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1987.
- BRATRÁNEK, František Tomáš. *Výklad Goethova Fausta*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, 191 s. ISBN 01-013-82.
- BURN, Lucilla. *Řecké mýty*. Vyd. 2. Překlad Ivo Šmoldas. Praha: Levné knihy KMa, 2006, 80 s. ISBN 80-7309-321-9.
- ECKERMANN, Johann Peter. *Rozhovory s Goethem*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955, 717 s.
- FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe: jeho život a jeho doba*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1973, 735 s.
- GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust: Tragédie od Goethe*. Vyd. 1. Praha: I. L. Kober, 1863, 203 s.
- GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: F. Šimáček, 1890, 208 s.
- GOETHE, Johann Wolfgang. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, 707s.
- GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust*. Vyd. 1. Praha: Divadlo na okraji, 2015, 301 s. ISBN 978-80-7492-201-5.
- GOETHE, Johann Wolfgang von. *Faust a Markétka: prvotní Faust*.

Vyd. 2., tohoto překladu Vyd. 1. Praha: Odeon, 1982, 102 s.

- GOETHE, Johann Wolfgang von. *Goethe - Schiller: korespondence*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, 829 s. ISBN 01-091-75.
- GOETHE, Johann Wolfgang von. *Z mého života: báseň i pravda*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, 613 s. ISBN 80-204-0712-X.
- HANDRICK, Willy. *Goethe a Čechy: 1785-1832 : katalog výstavy, Výmar, Cheb, Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Praha, březen - říjen 1964*. Vyd. 1. Praha: Památník národního písemnictví, 1964, 58 s.
- HLAVSA, Oldřich a Karel WICK. *Typographia*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976 351 s. ISBN 04-907-76.
- HLAVSA, Oldřich a Karel WICK. *Typographia 2*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1981 559 s. ISBN 04-637-81.
- HLAVSA OLDŘICH, WICK KAREL, *Typographia 3*, Vyd. 1. Praha: SNTL-Nakladatelství technické literatury, 1986 511 s. 04-623-86
- KOLÁR, Jaroslav. *Historia o životu doktora Jana Fausta*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1989, 152 s. ISBN 80-200-0057-7.
- KÖPPLOVÁ, Barbara, POKORNÝ, Jindřich (ed.). *Kniha o Faustovi: jak vznikla pověst o tomto mudrcovi, taškáři, kouzelníkovi a učenci, jak pronikla do literatury i na jeviště a proč se znovu a znovu rodí*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1982, 196 s.
- PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. Vyd. 2., rozš. Brno: Host, 2012 308 s. ISBN 9788072948130.
- SAMARA, Timothy. *Grafický design: základní pravidla a způsoby jejich porušování*. Vyd. 1. V Praze: Slovart, 2008, 271 s. ISBN 9788073910303.
- SEELE, Astrid. *Ženy kolem Goetha*. Vyd. 1. Překlad Lenka Chytilová. Praha: Brána, 1998, 146 s. ISBN 80-7243-007-6.

- STEINER, Rudolf. *Duchovní výklad ke Goethově Faustu: Faust, člověk usilující*. Vyd. 1. Svatý Kopeček u Olomouce: Michael, 2003, 334 s. ISBN 80-8634-014-7.

Cizojazyčné zdroje

- MARLOWE, Christopher a RETOLD BY CHRIS RICE. *Doctor Faustus*. [Book only ed.]. Harlow: Pearson Education, 2008 53 s. ISBN 978-1-4058-6775-7.
- RAVENHILL, Mark. *Faust: Faust is dead*. Vyd. 1. London: Casarotto ramsay LTD, 2000.66 s. ISBN 8086151468.

Internetové

- *Aulos: Zdeněk Ziegler* [online databáze]. 2014 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.aulos.cz/page1.php?s=333>
- *Databáze knih: Pavel Bušta* [online databáze]. 2008 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/autori/pavel-busta-32143>
- *Design portál: Recenze knihy "Zdeněk Ziegler For Eyes Only"* [online databáze]. 2008 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.designportal.cz/recenze-knihy-zdenek-ziegler-for-eyes-only/>
- *Harz: pohoří v Německu* [online databáze]. 2016 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.geops.cz/zajezdy/informace-podrobne/harz-pohadkove-pohori-v-nemecku/>
- *Oldřich Kulhánek: životopis* [online databáze]. 2013 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.oldrichkulhanek.cz/>
- *Tiskali: Osobnosti Bušta Pavel* [online databáze]. 2016 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/pavel-busta#cv>
- *Vladimír Tesař: životopis* [online databáze]. 1999 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: http://www.galerieart.cz/prodej_tesar.htm

Filmy, videa a televizní vysílání

- VLADIMÍR, Vimr. *Třistatřicetři, epizoda 167: výboj TV*, ČT art.

2. listopadu 2014.

- ZIEGLER, Zdeněk. *Artmix-ivysílání: V síni slávy*, TV, ČT2.

- 10. dubna 2013. 22:50

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I.- Obrazové materiály k teoretické části

Obrázek 1.-Mladý Goethe

Obrázek 2.-Portrét Goetha

Obrázek 3.- Johann Gotfried Herder

Obrázek 4.- Friedrich Schiller

Příloha II.- Fotodokumentace didaktické části

Obrázek 1.-6.- vlastní tvorba žáků

Příloha III.- Inspirace a první ilustrace

Obrázek 1.-Vladimír Tesař, ilustrace

Obrázek 2.-Oldřich Kulhánek, ilustrace

Obrázek 3.- Zdeněk Ziegler, knižní obálka

Obrázek 4.- Vladimír Vimr, ilustrace

Obrázek 5. Pavel Bušta, knižní obálka Faust

Příloha IV.- Praktická část ilustrace a knižní design

ilustrace

Obrázek 1.-Markétka

Obrázek 2.- Helena

Obrázek 3.- Démon země

Obrázek 4.- Mefistofeles

Obrázek 5.- Mefistofeles měnící podobu

Obrázek 6.- čarodějnický kotel

Obrázek 7.- Zrození Homunkula

Obrázek 8.- Knižní předsádka

Obrázek 9.- Ilustrace na obálku

Obrázek 10.-Ilustrace na obálku, černá

Obrázek 11.- Ilustrace s textem

Obrázek 12.- Knižní obálka bílá

Obrázek 13. Knižní obálka černá

Fotodokumentace praktické části

Obrázek 14.- Model knihy

Obrázek 15.- Hřbet

Obrázek 16.- Zadní část knihy bílá

Obrázek 17.- Zadní část knihy černá

Příloha I.

Obrazové materiály k teoretické části

Obrázek 1.-Mladý Goethe

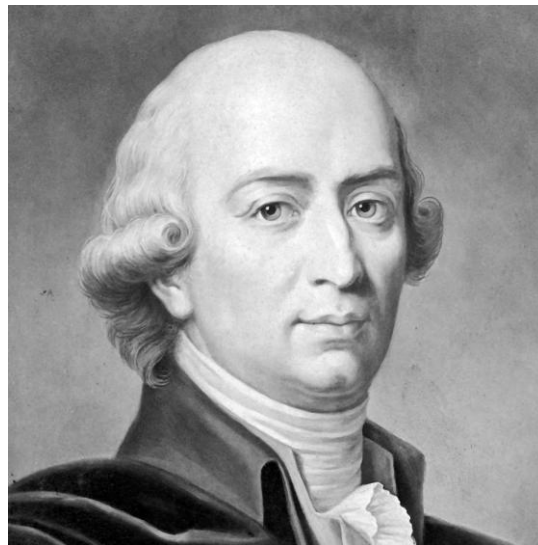

Obrázek 2.-Goethův portrét

Obrázek 3.- Rodný dům

Ve Frankfurtu

Obrázek 4.- Johann Gottfried Herder

Obrázek 5.- Friedrich Schiller

Obrázek 6.-Christiane Vulpius

Obrázek 7.-Johann Peter Eckermann

Příloha II
Fotodokumentace didaktické části

Obrázek 1.

Obrázek 2.

Obrázek 3.

Obrázek 4

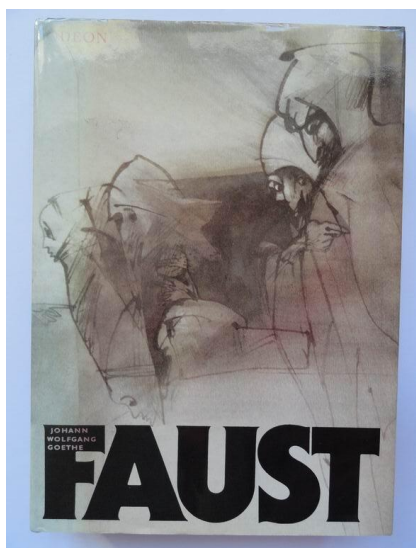

Obrázek 5.

Obrázek 6.

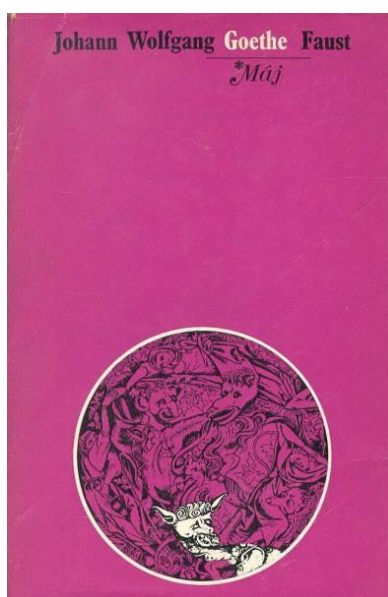
Příloha III.
Inspirace a první ilustrace

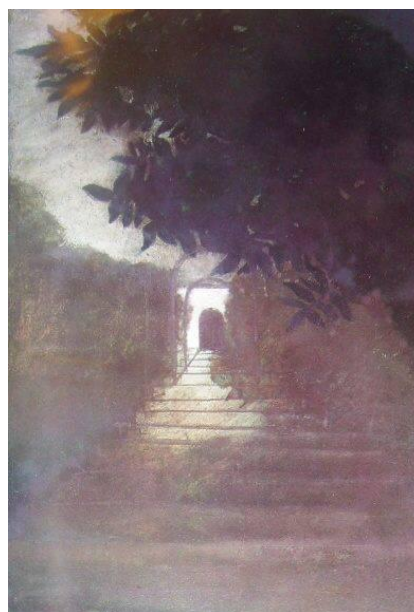
Obrázek 1.-Vladimír Tesař knižní obálka Faust

Obrázek 2.- Oldřich Kulhánek, ilustrace Faust a Markétka

Obrázek 3.- Zdeněk Ziegler, knižní obálka Faust

Obrázek 4.-Vladimír Vímř, ilustrace, Faust a Markétka

Obrázek 5.-Pavel Bušta, knižní obálka Faust

Obrázek 6.- Mefistofeles

Obrázek 7.-Havrani na bojišti

Obrázek 8.-Smutný Faust

Obrázek 9.-Přeměna starého Fausta na mladého

Příloha IV.
Praktická část ilustrace, knižní obálka

Ilustrace

Obrázek 1.-Markétka

Obrázek 2.-Helena

Obrázek 3.-Démon země

Obrázek 4.- Mefistofeles

Obrázek 5.-Mefistofeles měnící podobu

Obrázek 6.-čarodějnický kotel

Obrázek 7.-Zrození Homunkula

Obrázek 8.-Knižní předsádka

Obrázek 9.- Ilustrace na obálku

Obrázek 10.-ilustrace na obálku černá

Mefistofeles
/havranům/
Vás kamarádi
odesílám k mořskému oku.
Vzkažte hodným vilám,
ať stvoří v horách
přelud vodních spoust.

Obrázek 11.-ilustrace s textem

Knižní obálka

Obrázek 12.-knížní obálka bílá

Obrázek 13.- knižní obálka černá

Fotodokumentace praktické části

Obrázek 14.-model knihy

Obrázek 15.-hřbet

Obrázek 16.-zadní část

Obrázek 17.- zadní část černá

Zdroje příloh

Příloha I.- obrazové materiály k teoretické části

Obrázek 1.- Mladý Goethe

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe

Obrázek 2.- Goethův portrét

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe

Obrázek 3.- Rodný dům ve Frankfurtu

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Goethe_House

Obrázek 4.- Johann Gotfried Herder

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Johann_Gottfried_Herder

Obrázek 5.- Friedrich Schiller

Zdroj: https://lt.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Schiller

Obrázek 6.- Christiana Vulpius

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Christiane_Vulpius

Obrázek 7.- Johann Peter Eckermann

Zdroj: http://www.eckermannhaus.de/html/j__p__eckermann.html

Příloha II. Inspirace

Obrázek 1.- Vladimír Tesař, knižní obálka Faust

Zdroj: <http://www.terryhoponozky.cz/plakaty/parametr-1-autori/1800-tesar-vladimir>

Obrázek 2.- Oldřich Kulhánek, ilustrace Faust a Markétka

Zdroj: <http://www.aukce.galerielazarska.cz/aukce-detail/faust-a-marketa/?aukceld=74>

Obrázek 3.- Zdeněk Ziegler, knižní obálka Faust

Zdroj: <http://www.antikvariaty.cz/index.php?action=AddBook&id=382299>

Obrázek 4.- Vladimír Vimr, ilustrace Fausta Markétka

Zdroj: <http://www.podzemni-antikvariat.cz/detail/goethe-johann-wolfgang-faust-a-marketka>